

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ühiskonna ja infoprotsesside analüüsi õppekava

Hanna Kerstina Kartau

Eesti ja vene kodukeelega ajateenijate isamaaliste hoiakute võrdlus ning muutused
ajateenistuses. Ülevaade ajateenijate kompleksuuringust aastatel 2019-2024

Magistritöö

Juhendaja: professor Kairi Kasearu

Tartu 2025

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Hanna Kerstina Kartau

28.05.2025

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE TAUST	6
1.1. Integratsiooni mõiste	6
1.1.1. Integratsiooni mõõted	7
1.1.2. Sotsiaalne ühtekuuluvus	9
1.2 Integratsioon militaarkeskkonnas	9
1.2.1. Sotsiaalse ühtekuuluvuse olulisus kaitseväeliste eesmärkide saavutamisel	9
1.2.2. Totaalne institutsioon	10
1.2.3. Ajateenistus kui integreerija	11
1.3. Eesti kontekst	13
1.3.1. Eesti- ja venekeelne elanikkond Eestis	13
1.3.2. Olukord sellel kümnendil	14
1.3.3. Kaitsevägi ning ajateenistus Eestis	15
2. PROBLEEMIPÜSTITUS	18
3. METOODIKA	20
3.1 Andmed	21
3.1.1. Vastamismäär	22
3.2 Analüüsitavad tunnused	25
3.3 Mudelist välja jäävad tunnused	27
4. TULEMUSED	29
4.1. Tunnuste jaotused aastati	29
4.1.1 Kohusetundest riigi ja rahva ees tulenev motivatsioon panustada kaitsetegevusse	29
4.1.2. Sõltumatud tunnused	33
4.1.3 Muutused teenistuse jooksul	42
4.2 Kohusetundest riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni muutus ajateenistuse jooksul	47
5. ARUTELU JA JÄRELDUSED	55
5.1 Ajateenijate hoiakud aastakäikude võrdluses	55
5.2 Muutused ajateenistuse jooksul	56
5.3 Ajateenistus kui integreerija ning isamaatunnetuse looja ning seda mõjutavad tegurid	58
5.4 Uurimuse piirangud	59
KOKKUVÕTE	61
SUMMARY	63
KASUTATUD KIRJANDUS	66
LISAD	72
Lisa 1	72

SISSEJUHATUS

Eesti ühiskonna lõiming ning kodanike riigikaitsetelised hoiakud on viimastel aastatel seoses poliitilise olukorraga muutunud olulisemaks ning päevakajaliseks. Samuti on suurem tähelepanu kaitseressursside kasutamise ning arendamise üle toonud ka ajateenistuse varasemast enam fookusesse (Lillemäe jt, 2023). Eesti kaitsevägi põhineb suurel osal aga ajateenistusel, mis värbab osalejaid Eesti noorte meeskodanike seast, seetõttu sõltub kaitsejõudude tugevus ka rahva laialdasemast kaitsetahtest (Berglund jt., 2022)

Omavaheline integratsioon ning sotsiaalne ühtsus kaitseväelaste vahel võib osutada oluliseks faktoriks riigikaitsetelise edu saavutamisel (Arreguin-Toft, 2005; Shils ja Janowitz, 1948). Ajateenistusel kui totaalsel institutsioonil on potentsiaali olla mõjukas integreerija kõikide liikmete, sh. eesti ja vene kodukeeltega noorte vahel (Goffman, 1961; Siebold, 1996). Seega on oluline mõista, mil määral erinevad üksteisest erineva emakeelega ajateenijate arvamused ja hoiakud ning mil määral mängib nende muutustes rolli ajateenistus ning see, kellega koos aega teenitakse. Samuti on ühiskonna ühtsuse ja julgeoleku huvides tarvilik mõista, kas ja kuidas on noorte hoiakuid riigikaitsetesse panustamise küsimustes muutnud Venemaa sissetung Ukrainasse.

Töö eesmärk on selgitada välja ajateenistuse roll eesti- ja venekeelsete noorte integreerijana Eesti ühiskonda ning nende isamaa tunnetuse ja identiteedi loojana, uurides gruppide hoiakute muutuseid ajateenistuse vältel ning nende seoseid erinevate taustatunnustega, seeläbi saades teada, mis mõjutab seda, kas ajateenistus muudab teenistuja identiteeditilisi hoiakuid või mitte. Lisaks on eesmärgiks saada teada, kuidas on aastate 2019/20-2023/24 võrdluses muutunud nii eesti kui ka vene kodukeelega ajateenijate hoiakud. Seejuures pöörab töö tähelepanu muutustele, mis võisid uurimisperioodil erinevates aastakäikudes osalenud ajateenijate hoiakutes aset leida seoses Venemaa täiemahulise sissetungi algusega Ukrainas.

Töös kasutatakse Eesti kaitseväge ja Tartu Ülikooli koostöös läbiviidavast riigikaitse inimvara kompleksuuringu 2019/20-2023/24 aastakäigu andmeid, mis uurivad ajateenijate hoiakuid ja vaated teenistuse alguses ning lõpus. Viie aastakäigu peale analüüsitakse töös rohkem kui 12 000 ajateenistuse läbinud isikute andmeid, keskendudes seejuures eesti ning vene kodukeelega vastajate kõrvutamisse. Lisaks kirjeldavale statistikale ning muutuste uurimisele aastakäikude vahel, kasutab autor analüüsiks multinomiaalset logistilist regressioonanalüüsi. Erinevate gruppide mudelite kõrvutamine võimaldab saada teada, mis mõjutab seda, kas ja kuidas muutub ajateenistuse jooksul ajateenija motivatsioon kaitsetegevusse panustada sõltuvalt tema kohusetundest oma riigi ja rahva vastu. Seeläbi üritab töö mõtestada ajateenistuse edukust kui Eesti ühiskonda ja kaitsetegevusse integreerija ning isamaalisuse õpetaja.

Käesolev magistr töö koosneb viiest osast. Esimene osa annab ülevaate teoreetilisest raamistikust, mis kirjeldab ajateenistust potentsiaalse integreerija ning isamaalisuse õpetajat teenistujate seas. Peatükk seletab ühtekuuluvuse ning identiteedi rolli kaitseväeliste eesmärkide saavutamisel. Lisaks aitab kaasa töö kvantitatiivse analüüsi tulemuste tõlgendustele, pakkudes taustainformatsiooni nii eesti- ning venekeelsete elanike integratsioonist Eestis ning ülevaadet siinse ajateenistuse toimimisest. Töö teine osa selgitab lahti töö probleemipüstituse ning esitab uurimisküsimused, millele tööga üritatakse vastust leida. Kolmas peatükk tutvustab töös kasutatavaid andmeid ning analüüsimeetodit. Neljas peatükk keskendub läbiviidud analüüsi tulemuste tutvustamisele, esitades esmalt andmete jaotused aastati, seejärel regressioonimudeli. Viies peatükk arutleb saadud tulemuste üle ning seob neid teooria osaga nende mõtestamiseks, leides sel viisil vastused püstitatud uurimisküsimustele.

Autor soovib siinkohal tänada juhendajat Kairi Kasearu ning konsultanti Liina-Mai Toodingut, tänu kelle väärtuslikele nõuannetele ning positiivsele meelele antud töö valminud on.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Integratsiooni mõiste

Integratsiooni mõistele ei ole leitud ühest definitsiooni. Tõlgendame töös integratsiooni ehk lõimingut kui protsessi, kus erinevad ühiskondlikud grupid muutuvad läbi suhete ja seoste tihenemise terviklikuks sotsiaalseks süsteemiks. Euroopa Liit on integratsiooni defineerinud kui dünaamilist kahesuunalist protsessi, mis hõlmab vastastikust kohanemist nii sisserändajate kui ka riigi elanike poolt (Council of the European Union, 2004).

Rääkides migratsioonist, võib integratsiooni kõige üldisemalt defineerida kui protsessi, mille käigus kaasatakse immigrante vastuvõtva riigi ühiskonda ning struktuuri (Nimmerfeldt jt, 2011). Integratsiooni võib käsitleda ka kui ühte neljast võimalikust tulemusest olukorrale, kus indiviid üritab adapteeruda uude kultuuri: integratsioon kui mõlema kultuuri omaksvõtmine, assimilatsioon ehk algse kultuuri kõrvalejätmine ning uue kultuuri omandamine, eraldumine ehk algse kultuuri säilitamine ning uuega kontakti vältimine ning marginaliseerumine kui mõlemast kultuurist kõrvale jäämine (Berry, 1997). Berry (1997) toob välja, et nelja tulemuse/strateegia hindamiseks on sobilik kasutada kahte küsimust: 1) Kas isiku algse kultuuri säilitamist peetakse väärtuslikuks? 2) Kas laiema ühiskonnaga suhete loomist peetakse väärtuslikuks? Eduka integratsiooni puhul on mõlemale küsimusele vastus jaatav, marginaliseerumise puhul aga mõlemad eitavad, positiivne vastus esimesele ning negatiivne teisele viitab eraldumisele, vastupidine aga assimileerimisele (Berry, 1997). Põhirahvuse ja rahvusvähemuse kontekstis tähendab integratsioon seega immigrantide ning etnilise enamusrühma omavahelist suhtlust ning läbikäimist ning seeläbi immigrantide kaasamist riigi struktuuridesse ning ühiskonda (Nimmerfeldt jt, 2011).

Integratsiooni võib käsitleda ka läbi akulturatsiooni, mille mõiste viitab tulemusele olukorrale, kus erinevad indiviidide gruppide pikema-ajalise kokkupuute tagajärjel toimuvad muutused kas ühe või

mõlema grupi kultuuris, seejuures kultuur viitab grupisisest jagatud tõekspidamistele näiteks eetiliste vaadete ja peresüsteemide kohta (Redfield jt., 1936). Akulturatsioonist võib rääkida ka kui protsessist, mis puhul viitab see kultuuride kokkupuute ajal ajas toimuvatele muutustele vaadetes, hoiakutes, väärtustes, käitumises, enese identifitseerimises jne. Tihti käsitletakse kultuure võrdsustatavana riikidega, kuid kultuur võib olla ka spetsiifilisem ning mitte otseselt grupiliikmete päritoluriigiga seotud (Liebkind, 2003).

1.1.1. Integratsiooni mõõdet

Integratsiooni võib teoreetilistes käsitlustes jagada neljaks kontseptuaalseks mõõteks: struktuuriline, kultuuriline, sotsiaalne ning identifitseeriv (Heckmann, 2003). Jaotust võib võrrelda Gordoni (1964) assimilatsiooni mõõdete teooriaga, mis jaotas gruppi sulandumist laiemasse ühiskonda seitsme mõõte alusel: kultuuriline või käitumuslik; struktuuriline; abieluline (põhineb kultuuride-vahelistel abieludel); identifitseeriv; suhtumiselt vastuvõtlik (*Attitude Receptional Assimilation*, põhineb eelarvamuste puudumisel); käitumiselt võtlik (*Behavior Receptional Assimilation*, põhineb diskriminatsiooni puudumisel); ning kodanlik (põhineb võimukonfliktide puudumisel) assimileerumine. Kirjanduses on leitud, et Gordoni (1964) teooria seitse mõõdet saab kokku võtta ka vaid kolmega (struktuuriline, kultuuriline ning vastuvõtlik). Ka Eesti ühiskonna integratsiooniprogrammis on integratsioon jagatud kolmeks tahuks: sotsiaal-majanduslik, poliitiline ning kultuuriline (Vetik, 2007).

Struktuuriline integratsioon hõlmab vähemusgrupi võrdseid võimalusi ning õigusi ning kaasamist ühiskonna peamistesse institutsioonidesse nagu tööturg, haridussüsteem ning ligipääsu heaoluriigi ning tervisehoiuteenustele ning ka kodakondsusele (Bosswick ja Heckmann, 2007). Ligipääs nendele institutsioonidele on vajalik indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse ning tuleviku võimaluste tagamiseks. Alternatiiv riigi peamistesse institutsioonidesse kaasamisele on vähemusgrupi integreerumine teistesse eraldiseisvatesse süsteemidesse, mis võivad põhineda liikmete etnilisel taustal või olla seotud ka teiste riikidega (Heckmann, 2005). Struktuurilist integratsiooni mõõdetakse enamasti tööturul osalemise, sealhulgas ka ametialase positsiooni ning sissetuleku tasemega, kõrgeima omandatud haridustasemega ning kodakondsuse omamise, valimistel osalemise ja hoiakutega naturalisatsiooni suhtes (Nimmerfeldt jt, 2011).

Kultuuriline integratsioon viitab kognitiivsetele, käitumuslikele ning hoiakuid puudutavatele muutustele, mis on tingitud eri kultuuride esindajate kokkupuudetest, see võib tähendada nii ühe grupi teisele sarnasemaks muutumist või mõlema grupi muutumist viisil, mille tulemusena muutuvad nad üksteisele sarnasemaks (Gibson, 2001). Seega on kultuurilisel integratsioonil kaks mõõdet: 1) vastuvõtva ühiskonna hoiakute ja käitumise omandamine; ning 2) päritolu ühiskonna hoiakute ning käitumise säilitamine, kaks mõõdet on selgelt eristatavad ning ei sõltu alati üksteisest (Phinney jt., 2001). Kultuurilist integratsiooni saab mõõta emakeele ning uue kultuuri riigikeele oskuse, religioosete hoiakute ning tavade ja kommete järgimise põhjal (Williams ja Ortega, 1990).

Sotsiaalset integratsiooni määratleb kuivõrd segregeeritud on erinevate gruppide esindajad ning millisel määral nad interakteeruvad, oluline on nii kontaktide sagedus kui ka n-ö. tugevus (Nimmerfeldt jt, 2011). Sotsiaalset integratsiooni saab mõõta uurides indiviidi lähisuhete (sõbrad, partnerid) etnilist tausta ning näiteks ka vabatahtlikus tegevuses osalemist.

Identifitseeriv integratsioon käsitleb rahvuslikku ja etnilist enesekäsitlust. Mõõtmine toimub põhiliselt indiviidi enese kategoriseerimise ning identifitseerimise kaudu, lisaks on võimalik integreerumist hinnata gruppi kuulumise tunde järgi, seda nii etniliste, rahvuslike kui ka piirkondlike gruppide puhul (Bosswick ja Heckmann, 2007). Identiteeti võib määratleda kui inimese enda loodud ning suhteliselt püsivat nägemust endast, mis koosneb personaalsest/iseseisvast (unikaalsed kogemused, omadused) ning sotsiaalsest/sõltuvast identiteedist (sotsiaalsed suhted ning gruppidesse kuulumine) (Valk, 2003). Sotsiaalset identiteeti mõjutab seega ka inimese samastumine grupi või kindla isikuga nii emotsionaalses, tunnetuslikus või ka sümbolilises vormis, selle näiteks on samastumine rahvuse või keelerühmaga või ka kultuuriliste seoste tajumine, sarnaselt võib isik samastuda ka professionaalse või eriala rühmaga (Simon ja Trötschel, 2008). Selline identiteedi loomine kattub enamasti ka sotsiaalse identiteediga, mille puhul inimene teab ja tunneb, et kuulub sotsiaalsesse gruppi. Inimese identiteet pole kunagi staatiline, vaid iseennast konstrueeriv ja pluraalne, mis tähendab, et isik kogeb korraga mitut paralleelset identiteeti, mis mõjutavad üksteist ja muutuvad ajas (Roccas ja Brewer, 2002).

Iga mõõde on teoreetiliselt eraldiseisev, kuid mõõdet mõjutavad ka üksteist ning korreleeruvad seeläbi. Antud töö keskendub eeskätt identifitseeriva integratsiooni uurimisele, kuid tahkude omavahelise mõju tõttu ei eksisteeri ükski mõõde eraldiseisvalt ning nõuab nende koos käsitlemist.

1.1.2. Sotsiaalne ühtekuuluvus

Sotsiaalne ühtekuuluvus on integratsiooniga tugevalt seotud mõiste, viidates grupiliikmete omavahelisele seotusele ja solidaarsusele, kõige üldisemalt võib seda defineerida kui liikmete valmisolekut grupi moodustada ning pinge all ka grupi ühtsust säilitada (Siebold, 2011). Sotsiaalsel ühtekuuluvusel on kaks põhilist tahku – kogukonda kuulumise tunnetamine ning grupi liikmete omavahelised suhted. Sotsiaalse protsessina on selle eesmärgiks vähendada liikmetevahelisi ebavõrdsuseid ning kaasa aidata ühiskonna ausususele ning efektiivsusele, täpsemalt võib näha eesmärgina ka ühise süsteemi ja identiteedi loomine ning sotsiaalsete probleemide vältimine (Manca, 2014). Sotsiaalse ühtekuuluvuse tekkimise eelduseks on liikmete jagatud väärtused, normid ja vastastikuste ootuste ja kohustuste täitmine, käsitletav sidusus kaasab nii suhete instrumentaalseid (tegevusi käsitlev) kui ka afektiivseid (emotsionaalseid) aspekte (Siebold, 2012).

Grupi ühtekuuluvust võib tõlgendada ka kui dünaamilist protsessi, mis väljendub grupi püüdluses jääda kokku ning liikuda üheskoos ühiste eesmärkide poole (Carron, 1982). Grupiks võib siinkohal pidada kahte või rohkemat indiviidi, kes on kaasatud omavahelisse silmast-silma suhtlusesse ning on teadlikult teistest, kes gruppi kuuluvad, ja ka vastikusest sõltuvusest, mis aitab neil ühise eesmärgini pürgida (Hogg, 1992).

1.2 Integratsioon militaarkeskkonnas

Militaarsotsioloogia kirjanduses on leitud, et militaarkeskkond on hea sotsiaalse ühtsuse tugevdaja. Samuti omab sotsiaalne ühtsus ning liikmete lähedus suurt tähtsust sõjalise edukuse saavutamisel. On leitud, et tugev kokkuvõte ning sihikindlus võivad viia sõjas võiduni ka vastasest nõrgemad võitlejad (Arreguin-Toft, 2005). See peatükk annab ülevaate sotsiaalse seotuse olulisusest julgeoleku ning sõjalise tugevuse hoidmisel ning viisidest, kuidas ajateenistuses viibimine osaliste integratsioonile kaasa aitab.

1.2.1. Sotsiaalse ühtekuuluvuse olulisus kaitseväeliste eesmärkide saavutamisel

Uurides militaaroperatsioonide edu, tekitavad uurijatele küsimusi sotsiaalse ühtsuse ja sõdurite-vaheliste suhete olulisuse sõjaväe motivatsiooni ning missiooni edu ennustamisel (Biehl, 2008). Käsitledes sõdurite motivatsiooni võidelda, on leitud, et poliitiliste eesmärkide pooldamine on üsnagi väike stiimul võrreldes rühma ühtekuuluvusega, grupp, kes tunneb üksteisega lähedust ning

kokkukuuluvust, on tunduvalt tõenäolisemalt valmis kriitilistel hetkedel võitlemist jätkama (Shils ja Janowitz, 1948).

Siebold (2012) toob välja 10 viisi, mille abil tugev sotsiaalne ühtekuuluvus aitab kaasa üksuse edule:

- tõstab üksuse lahinguvõimekust (kuna täpset lahinguvõimekust on tihti raske mõõta, siis enamasti mõõdetakse võitlemisvalmiduse abil (Oliver jt., 1999);
- parandab väljaõppe efektiivust;
- tõstab üksuse sisest pingete taluvust;
- vähendab distsiplinaarsete probleemidega seotud ajakulu;
- aitab kaasa liikmete säilitamisele (*retention*);
- parandab kommunikatsiooni;
- vähendab lahingus ohvrite arvu;
- tõstab üksuse üldist efektiivsust;
- suurendab liikmete motivatsiooni ja võitlusvaimu
- parandab üksuse suhteid üksuse juhiga.

Antud aspektide seos üksuse sooritusega on positiivses seoses vaid hea ülema juhtimise all, vastasel juhul on korrelatsioon nõrk. Sarnaseid korrelatsioone sotsiaalse ühtekuuluvuse ja grupi soorituse ning parema distsipliini, isikliku soorituse, heaolu ja valmisolekuga võidelda on leitud ka mujal kirjanduses (Oliver jt., 1999).

1.2.2. Totaalne institutsioon

Uurides ajateenijate identiteeti, võib üheks olulisemaks teooriaks pidada Erving Goffmani loodud "totaalse institutsiooni" käsitlust. Goffman toob välja neli põhilist totaalse institutsiooni omadust:

- kõik tegevused toimuvad samas kohas ning sama keskse autoriteedi alluvuses;
- igapäevased toimetused viiakse läbi teiste institutsiooni liikmetega koos, kõiki koheldakse samamoodi ning neilt nõutakse samade tegevuste läbimist;
- päevaplaan on tihe ning autoriteedi poolt täpselt paika pandud;
- kõikide läbitavate tegevuste otstarbeks on täita institutsiooni laiemaid eesmärke (Goffman, 1961).

Selliste institutsioonide alla kuuluvad Goffmani (1961) sõnul viis tüüpi asutusi: hoolekandeesutused nagu vanade- või lastekodud, raviasutused nagu sanatooriumid või vaimuhaiglad, vanglad ning vangilaagrid, töölise eesmärgiga asutused nagu internaatkoolid, töölaagrid või sõjavägi, ning religioossed asutused nagu näiteks kloostrid. Totaalses institutsioonis osalemine võib olla nii vabatahtlik kui ka sunniviisiline, kuid põhiline omadus on ka see, et liikmed on välismaailmast suuremal osal välja lõigatud (Goffman, 1961). Seega ei lähe totaalse institutsiooni liikmete alla näiteks ka asutuste töölised, kes võivad igapäevategevustes küll kaasa lüüa, kuid saavad peale tööpäeva lõppu asutusest lahkuda. Samuti ei saa nende puhul väita, et neid koheldaks teiste liikmetega samamoodi. Hiljem on totaalseid institutsioone käsitlenud ka teised autorid, Foucault kutsus 1975. aastal avaldatud raamatus "Valvata ja karistada: Vangla sünd" neid teise nimega "täielikeks ja karmideks institutsioonideks".

Totaalsete institutsioonide omadused aitavad kaasa selle liikmete sotsiaalse ühtekuuluvuse tõstmisele, ülejäänud ühiskonnast eemalolek, ühise rutiini läbimine, ühiselt katsumuste läbimine ning autoriteedi all olemine tähendab isikute jaoks sotsiaalsete sidemete ja läheduse loomist, kuidas ka isiklike eripärade tähtsuse kadu ning ühise identiteedi teket. On leitud, et pidevalt tegevuste koos läbi tegemine ning eduka tulemuseni jõudmine kasvatab grupiliikmetevahelist usaldust, hoolivust ja emotsionaalset seotust, korduvad interaktsioonid viivad lõpuks sotsiaalse suhte tekkeni, mis tekitab sotsiaalset ühtekuuluvust (Siebold, 2012).

Lisaks on totaalsete institutsioonide omapäraks on tihti ka uue liikme identiteedi kohene mõjutamine – ülejäänud ühiskonnast välja lõikamine, isikliku vara eemaldamine või selle hulga vähendamine, teiste liikmetega füüsilise sarnasuste suurendamine ning ka just uutele liikmetele suunatud teistsugune kohtlemine tõmbavad isiku eemale tema algsest identiteedist ning toob teda lähemale uuele, ühisele identiteedile (Goffman, 1961). Institutsioone käsitlevad uuringud on leidnud, et organisatsioonilised reeglid ja rutiin mõjutavad liikmete identiteeti tugevamalt kui individuaalsed arvamused või suhtumine (Goffman 1961, Rosenhan 1973, Roth 1963, viidatud läbi Paterniti 2000).

1.2.3. Ajateenistus kui integreerija

Teoreetilise käsitluse põhjal on mitmeid viise, kuidas ajateenistus võiks toimida kui liikmetevahelise ühise identiteedi looja ning nende vaheline integreerija.

Ajateenistust on mitmete riikide poolt kasutatud lisaks militaarjõudude trennimisele ka liikmete “harimise” (nt. kodanikukohuse ja rahvustunde osas) ja ühiskonda integreerimise eesmärgil. Ajateenistuse loomist ebasoodsates tingimustes kasvanud noorte ühiskonda kaasamise eesmärgil pakuti Prantsusmaal välja 2005. aastal, Malaisia 2003. aastal loodud tsiviilteenistuse eesmärkidena toodi välja nii noorte seas patriootliku vaimu kasvatamine, rasside ja rahvuste vahelise integratsiooni edendamine kui ka üllate väärtuste kaudu hea iseloomu kujundamine (Poutvaara ja Wagener, 2007). Ka Eesti Vabariigi sõjaväe algusaegadel peeti üheks teenistuse rolliks isamaalisuse ja eesti meele kasvatuse pakkumist sõduritele (Kopõtin, 2021).

Vabatahtliku teenistuse puhul, kus kaitsetegevusega liitub inimene vaid enda algatusel, liigub teenistusse vaid iseselekteeruv osa ühiskonnast, keda võib teistest eristada näiteks sotsiaaldemograafiline taust või ka kaitsetahe ning militaarhuvi. Kohustuslikus ajateenistuses peaks teoreetiliselt kohtuma noored olenemata nende taustast ja isiklikest veendumustest, mis võib omakorda parandada teenistuse võimet kokku viia ning integreerida erinevate ühiskonnagruppide liikmeid.

Lisaks identiteedi mõjutamisele aitab ajateenistus teenistuses olijate integratsioonile kaasa omavahelise suhtluse ning keeleõppe teel. Ajateenijad veedavad päevad koos, mis aitab kaasa sotsiaalsete suhete loomisele. Keelt aitab õpetada eesti keele kasutus ametlikes igapäevatoimingutes ning ajateenijate omavahel suhtlemine. Teise emakeelega ajateenijatele pakutakse teenistuse jooksul ka eesti keele õpet. Mõju tugevus võib erineda olenevalt sellest, milline on üksuse keeleline jaotus, kui rühmas on rohkelt ka teisi ajateenijaid, kes suhtlevad tema kodukeeles, ei pruugi venekeelsel ajateenijal olla nii tugevat vajadust eesti keelt omandada, kui juhul, kui tema rühmas on vaid eesti keele kõnelejad.

Siebold (1996) kasutas militaarkeskonnas ühtekuuluvuse uurimiseks Durkheimi mehhaanilise ning orgaanilise solidaarsuse teooriat, püstitades selle põhjal hüpoteesid, et ühtekuuluvust aitab tekitada sarnane sotsiaaldemograafiline taust (mehhaaniline solidaarsus) ning ratsionaalse valiku toimimine läbi liikmete jagatud reeglite ja eesmärkide (orgaaniline solidaarsus). Selgus, et sotsiaaldemograafilistel tunnustel (vanus, etniline taust, haridustase ja muu) sotsiaalse seotuse tekkimisel oluliseks ei osutunud, teine hüpotees sai aga tõestust, positiivne õhkkond koos õppimiseks ja ülesannete sooritamiseks tõstis liikmete vahel usaldust ja üksuse seotuse tunnetamist (Siebold, 1996). Seega võib oletada, et militaarkeskonna omapärade tõttu muutub demograafilise tausta mõju

ühtekuuluvuse tekkimisel nõrgemaks, samas kui otsustavaks saab positiivne õpikeskkond ning koos ühiste eesmärkide saavutamine. Lisaks leiti kolmanda hüpoteesi põhjal, et oluliseks osutuvad ka ülema juhtimisoskused, kuigi teenistuse alguses see märkimisväärtelt oluline ei ole, siis teenistuse lõpuks omab hea juhi olemasolu tugevalt grupi ühtsust (Siebold, 1996).

1.3. Eesti kontekst

Eesti paistab Euroopas silma ühe suurima teise emakeelega elanikkonna osakaaluga. Nõukogude Liidu lagunedes jäi taasiseseisvunud Eestisse elama sadu tuhandeid Venemaa kodanikke, mistõttu on ka 30 aastat hiljem suur osa Eesti elanikkonnast teise emakeelega. See mõjutab tugevalt nii Eesti sise- kui ka julgeolekupoliitikat. See peatükk tutvustab täpsemalt kahe riigi ning keele ajalugu ning annab ülevaate tänasest olukorrast ja intergreeritusest.

1.3.1. Eesti- ja venekeelne elanikkond Eestis

Nõukogude okupatsioon algas Eestis 1940. aasta suvel, katkedes järgneval aastal Saksa okupatsiooni tõttu. Teine okupatsioon algas 1944. aastal Eesti alade vallutamisega Nõukogude vägede poolt ning kestis kuni 1990. aastate alguseni, mil Eesti Vabariigi iseseisvus samm-sammult taastati. Kui 1991. aastal taasiseseisvus välja kuulutati, kõneles kolmandik Eesti elanikkonnast emakeelena vene keelt, enamik neist elanikest oli Eestisse elama asunud okupatsiooni ajal ning polnud kunagi õppinud eesti keelt (Berglund jt., 2022). Eesti kehtestas ranged reeglid kodakondsuse jagamisel, võimaldades seda vaid neile elanikele, kellel see oli enne 1940. aastat, ning nende järeltulijatele, seega jäi vene elanikkond kodakondsusest ilma (Taagepera, 1992). Otsust põhjendati vajadusega vältida rahvusliku identiteedi kadumist seoses Nõukogude Liidu aegadel toimunud sunniviisilise migratsiooniga, valitud kodakondsuspoliitika eesmärgiks oli rahvusvähemuste integreerimine ning assimileerimine, kuid kodakondsusest ilma jäävad grupid võivad seda tajuda kui diskriminatsiooni (Hyndle ja Kutysz, 2004; viidatud läbi Maj, 2023).

Tänaseks on suur osa venekeelse elanikkonna uuest põlvkonnast naturalisatsiooni teel kodakondsuse omandanud, kuid Eestis säilib sellest olenemata olukord, kus ligikaudu kolmandiku elanikkonna emakeeleks ei ole eesti keel (Berglund jt., 2022). Eestis elamine ei kohusta inimest eesti keelt õppima, ka Eestis sündinud vene emakeelega lastel on siiani olnud suures osas võimalik omandada põhi- ning keskharidus ilma riigikeelt õppimata. Keeleoskus on aluseks paljudele teistele

integratsiooni takkudele – ühise suhtluskeele puudumine raskendab sotsiaalset integreerumist, riigikeele mitte mõistmine vähendab ka kultuurilise ja idenfitsitseriva integratsiooni õnnestumise tõenäosust. Struktuurilise integratsiooni mõõdet on samuti mõjutatud, kuna eesti keele oskuse puudumisel ei ole inimesel võimalik omandada tasuta kõrgharidust eesti avalik-õiguslikes kõrgkoolides, tööpõllul on eesti keel nõudeks avalikus sektoris ning eeliseks ka mujal. Seega pärsib kodune keel tihti indiviidide sotsiaalmajanduslikku olukorda ning viib ebavõrdsuseni (Lindemann ja Kogan, 2013; Leppik ja Vihalemm, 2015).

Kuna Eesti kaitsevägi põhineb kohustuslikul ajateenistusel, sõltub kaitsejõudude tugevus suuresti rahva üldisest kaitsetahtest (Berglund jt., 2022). Julgeolekuliselt põhjustab integratsiooni puudumine muret, kuna end Eestiga mitte-identifitseerivad elanikud on vähem tõenäoliselt valmis Eestit ohu olukorras toetama (Eesti Uuringukeskus, 2024). Venekeelne elanikkond on suures osas teises meediaruumis, eriliseks murekohaks on see olukorras, kus riik, mille meediat tarbitakse, levitab infot, mis on vastuolus kohaliku meediaga ning ka kohaliku riigi vastu vaenulik (Sazonov, 2024). Võrreldes eestikeelse elanikkonnaga usaldab muust rahvusest elanikkond oluliselt vähem nii Eesti kaitseväge kui ka Euroopa Liitu ja NATOt (Eesti Uuringukeskus, 2024). 70% eestlastest peab riigi julgeoleku olulisemaiks tagajaks NATO liikmeks olemist, 41% tugevat kaitsetaht ning 28% iseseisva kaitsevõime arendamist, samas kui venekeelse elanikkonna seas peetakse olulisemaiks koostööd ning häid suhteid Venemaaga (46%), tugevat kaitsetaht peavad oluliseks 36% vastajatest, NATO liikmeks olemist peab julgeoleku seisukohalt oluliseks vaid 29% venekeelsetet vastajatest.

Kodakondsuse omamine tähendab uue põlvkonna jaoks ka kaitsevækohustust ehk aja- või asendusteenistuse läbimist. Kuna kaitsevækohustus kehtib kõigile Eesti kodakondsust omavatele noormeestele, on igal aastal ajateenijate seas sadu neid, kelle kodune keel on muu kui eesti keel, paljud ei oska eesti keelt ka suhtlustasemel. See ei ole murekohaks vaid praktilisel suhtlustasemel, vaid võib põhjustada ajateenijate seas ka maailmavaatelist erinevusi.

1.3.2. Olukord sellel kümnendil

2024. aastal on Eesti elanikkonnast 67,8% eestlased, 21,6% venelased ning 10% muude rahvuste esindajaid, seejuures on Eesti kodakondsus 82% elanikest, seega on Eestis ligikaudu 14% inimesi, kes omavad Eesti kodakondsust, kuid peavad end rahvuslikult teise riigi esindajaks (Statistikaamet, 2024). 2023. aasta Eesti ühiskonna lõimumismonitooringus leiti, et Eesti kodakondsuse omamine ei

ole seotud Eesti identiteedi tugevusega vastajate seas, muust rahvusest Eesti kodanike identiteedi hinnang sarnaneb muu kodakondsusega elanikega, riigikaitse hoiakud on Eesti kodakondsusega muurahvuslaste seas võrreldes eestlaste ning kõikide teiste kodakondsustega elanikega madalamad (Lauristin, 2023). Seega ei saa väita, et Eesti kodakondsuse omamine omaks tugevat seost riigile lojaalne olemisega, samas kui erinevus hoiakutes tuleb enam esile läbi selle, mis rahvuse esindajaks inimene end peab (Eesti Uuringukeskus, 2024). 2023. aastal omas enda hinnangul aktiivset keeleoskust 46% muu rahvusest eesti elanikke, osakaal on olnud stabiilses tõus alates 2008. aastast, mil keeleoskust omas 32% muust rahvusest elanikke (Seppel, 2023). Samuti on tugevalt langenud nende muust rahvusest elanike osakaal, kes eesti keelt üldse ei räägi, samal ajaperioodil on osakaal langenud 20 protsendilt vaid 4 protsendini 2023. aastal (Seppel, 2023). Paralleelselt teiste rahvust eesti keele oskuste paranemisega on eestlaste vene keele oskus sarnases tempos langenud (Seppel, 2023).

Kui alates 1991. aastast on eesti- ja venekeelse elanikkonna lõimumine stabiilselt paremuse poole liikunud, siis teatud muutuseid võib ajaliselt kokku viia Venemaa ja Ukraina suhete halvenemise ning täiemahulise sõja algusega 2022. aastal (Lauristin, 2023). Lisaks pingete tõusule on sõja tõttu Eestisse põgenikena jõudnud ka kümneid tuhandeid ukrainlasi, 2024. aastal moodustab Eesti elanikkonnast 4,4% Ukraina kodanikud, kellest kolm neljandikku on Eestisse kolinud peale 2022. aasta algust (Statistikaamet, 14.05.2024). Võrreldes 2020. aastaga on 2023. aastal eesti elanike hinnangud lõimumise edukusele langenud – kui varem pidas lõimumist edukaks pea 40% elanikest, siis 2023. aastal oli see osakaal langenud 26 protsendini, kuna integratsioonipoliitika sellel ajaperioodil muutunud ei ole, võib muutuse põhjuseks pidada Vene-Ukraina konflikti ägestumist (Lauristin, 2023).

1.3.3. Kaitsevägi ning ajateenistus Eestis

Eestis algas ajateenistuse traditsioon koos vabariigi loomisega. 1918. aastal loodi esmakordselt Eesti Sõjavägi, võitlusvalmiduse loomisest sõltus tollel hetkel uue riigi püsima jäämine, süsteemi hakati üles ehitama rahvusarmee põhimõtetele, kus sõjaväel nähti ka kohustust sõdurid kasvatada lojaalseks riigi kodanikuks (Kopõtin, 2021). Kuigi ideaalseks sõduriks peeti tollal patrioodist eestlast, siis sõjaväe eesmärgiks peeti ka muust rahvusest sõdurite sulandamist isamaaliste sõdurite sekka, rahvustunde kasvatamisega koos eeldati käivat ka tugevamat kaitsetahet (Kopõtin, 2021). Eesti meele kasvatamiseks võeti vastu ka abinõud vene mõju eemaldamiseks sõjaväest, sealhulgas vahetati

venekeelne oskussõnavara inglisekeelse vastu ning sõdurite seas hakati kontrollima ka eesti keele oskust (Kopõtin, 2021). 1920. aastal kehtestati esimest korda ajateenistuse kord, teenistus kestis tollal 24 kuud, paari aasta pärast lühendati see 18 kuule (Lill, 2021b). Seoses sõja ohuga pikendati 1939. aastal teenistust taas 2 aastani, Nõukogude okupatsiooniga likvideeriti Eesti oma Kaitsevägi ning viimased ajateenijad kaasati juba Punaarmee koosseisu (Lill, 2021b).

Peale Eesti riigi taasiseseisvumist 1991. aastal tuli valitsusel taas riigikaitse nullist saati üles ehitada, eesmärgiks ning põhimõtteks võeti totaalkaitse, mille põhjal peaks riigi kaitsmine olema seotud kõigi ühiskonna tahkudega ning sellest võtab osa kogu rahvastik (Lill, 2021a). Ajateenistuse kord taastati koos taasiseseisvuga, 1991. aasta oktoobris kehtestas valitsus ajateenistuse korra, määrates selle algseks kestuseks 15 kuud, juba samal sügisel kutsuti teenistusse esimene taasiseseisvunud riigi ajateenijate põlvkond (Lill, 2021b). Juba järgmise aasta jaanuaris tõsteti üldine kaitseteenistuse kohustus 18 kuuni, augustis langetati korralike elu- ja väljaõppetingimuste tõttu aga 12 kuuni (Lill, 2021b).

2003. aastast saati on teenistusse kutsututel võimalus valida 8 või 11 kuu pikkuse teenistuse vahel, aastast 2004 läbivad ajateenijad teenistuse vaid kaitseväes, kui enne oli see võimalik läbida ka siseministeeriumi relvastatud üksustes (Lill, 2021b). Kaheksa kuu pikkuse teenistuse jooksul õpetakse välja üksuse reakoosseis, 11 kuu jooksul omandab ajateenija ameti mereväes, side- või infotehnoloogia alal või allohvitseri või sõjaväepolitseinikuna (Lill, 2021b). 2001. aastal kehtestatud kaitseväeteenistuse seaduse järgi kutsutakse ajateenistusse iga 18-27-aastane Eesti kodakondsusega meessoost isik, kes vastab tervisenõutele ning kellel pole muid põhjuseid ajateenistusest vabastamiseks, põhjendatud soovi korral on võimalik ajateenistuse asemel läbi asendusteenistus (Lill, 2021b).

Eesti kaitseplaan koosneb kolmest osast - rahvusvaheliste liitlaste (NATO) abi; enda kaitseväge võimekus sissetungijatele vastu hakata liitlaste saabumiseni; ning ulatuslik lähenemine, mis kaasab kaitseväge, tsiviilsektori, rahvusvahelised jõud ja elutähtsate teenuste säilimise (Veebel ja Ploom, 2018). Seega on ajateenistus oluline osa kaitseplaani toimimisest. Samuti mõjub ajateenistus kui poliitiline sümbol valmidusest riiki kaitsta (Bieri, 2015).

Sarnaselt teistele Euroopas kohustuslikku ajateenistust rakendavatele riikidele, ei oleks Eestis võimalik vabatahtlikkuse teel leida piisavalt palju kaitseväelasi, et täita riigikaitse rolli, seda eriti

peale Venemaa-Ukraina konflikti algust (Bieri, 2015). Kui suuremates ajateenistust kasutavates riikides kutsutakse teenistusse vaid osa kohordist, siis Eestis saavad kutse osalemiseks kõik kohordi liikmed. Kui varem oli ajateenistusse kutsutuid aastakäigus 9000-10 000 noormeest, siis nüüdseks on see arv 6000-7000. Siiski jõuab karmide meditsiiniliste ülevaatuste tõttu igal aastal teenistusse vaid ligikaudu 40-50% kutsealustest, samas kui ligi kolmandik saab iga-aastaselt tervislikel põhjustel teenistusest vabastamise ning kolmandik ajutise vabastuse (Lillemäe jt., 2023). Seega kuigi reservväelaste arvu tõstmiseks soovitakse ajateenijate arvu tõsta, ei ole see väiksemaks jäävate kohortide ning rangete kriteeriumite tõttu lihtsasti täidetav eesmärk. Alates 2013. aastast on ajateenistuses osalemine vabatahtlikkuse alusel võimalik ka naistele, kuid naisajateenijate hulk on iga-aastaselt väga väike.

Aastatel 2018-2022 langes Eesti elanikkonna seas kohustusliku ajateenistuse toetus – aastal 2018 pidas noormeeste ajateenistuse läbimist 94% Eesti elanikest, osakaal langes igal aastal paar protsenti, olles 2022. aastal 82%, sealjuures oli eestlaste seas toetus 90% ning mitte-eestlaste seas 67%, tasub märkida, et 2022. aasta küsitlusvoor viidi läbi märtsi ning aprilli jooksul (Eesti Uuringukeskus, 2022). Tõusu ajateenistuse toetuses võis märgata taas järgmisest aastast, nii 2023. kui ka 2024. aastal oli toetus elanike seas 87% (Eesti Uuringukeskus, 2024). Eestlaste seas oli mõlemal aastal toetus 92%, suuremat tõusu võrreldes varasemaga võib näha mitte-eestlaste seas, 2023. aastal oli nende seas toetus 74%, 2024. aastal 77% (Eesti Uuringukeskus, 2023; Eesti Uuringukeskus, 2024). Selgub, et sõjalise konflikti algus suurendas eriti mitte-eestlastest elanikkonna toetust ajateenistusse, samas kui eestlaste toetus oli juba varem kõrge.

2. PROBLEEMIPÜSTITUS

Eesti riigi ajateenistuses osaleb igal aastal sadu vene emakeelega ajateenijaid, 2021. aastal teenistust alustanud ajateenijate seas kompleksuuringu aastakäigu mõlemale küsimustikule vastanute emakeeleks oli 18% vastajate puhul vene keel (Kivirähk, 2023). Kuigi tegemist on Eesti kodanikega, kes on reeglina ka Eestis üles kasvanud, viib erinev sotsiaaldemograafiline taust siiski ka erinevusteni sotsialiseerumises ning seeläbi ka seisukohtades ja hoiakutes. Erinevus kodukeeles on saanud uue tähenduse peale Vene-Ukraina konflikti ägestumist 2022. aastal, läbi mille kogus tähelepanu seisukohtade kujunemised läbi võõrkeelse meedia- ja suhtluskeskkonna. Kuna ajateenistuse läbinud on Eesti kaitseväge jaoks oluline ressurss riigi kaitsmisel, omavad ajateenijate hoiakud ning kaitsetahe riigikaitseliselt suurt rolli.

Sotsiaalne ühtsus kaitseväelaste vahel võib osutada oluliseks faktoriks riigikaitselise edu saavutamisel (Shils ja Janowitz, 1948). Ajateenistusel kui totaalsetel institutsioonil on potentsiaali olla mõjukas integraator kõikide liikmete, sh. eesti- ja venekeelsete noorte vahel (Siebold, 1996). Seega on oluline mõista, mil määral erinevad üksteisest erineva emakeelega ajateenijate arvamused ja hoiakud ning mil määral suudab ajateenistus neid mõjutada. Samuti on julgeoleku huvides tarvilik mõista, kas ja kuidas on noorte arvamusi riigikaitsesse panustamise küsimustes muutnud Venemaa sissetung Ukrainasse.

Eestis on ajateenijate arvamusi ning hoiakuid ajateenistuse ning riigikaitse kohta laiemalt uuritud alates aastast 2016. Erinevusi eesti ja vene emakeelega ajateenijate vahel on uuritud ka varem (Kivirähk, 2023). Antud töö panustab uurimisvaldkonda, kõrvutades omavahel 5 aastakäigu andmeid, pakkudes seeläbi võimalust saada põhjalikum ülevaade uurimisperioodi jooksul toimunud muutustele. Varem on uuritud ka Eesti noorte meeste kaitsetahtega seotud hoiakuid olenevalt nende etnilisest taustast (Berglund jt, 2023). Siiski ei ole veel uuritud antud teemat ajateenijate seas ning ajateenistuse rolli ajateenijate isamaaluse hoidja ja kasvatajana.

Uurimuse eesmärk on selgitada välja ajateenistuse roll eesti- ja venekeelsete noorte integreerijana Eesti ühiskonda ning nende isamaa tunnetuse ja identiteedi loojana, uurides gruppide hoiakute muutuseid ajateenistuse vältel ning nende seoseid erinevate taustatunnustega. Lisaks on eesmärgiks saada teada, millised muutused on aastakäikudel 2019/20-2023/24 toimunud eesti ja vene kodukeelega ajateenijate hoiakutes. Seejuures pöörab töö tähelepanu muutustele, mida võib seostada Venemaa agressiooni ägenemisega uurimisperioodi vältel.

Seega on töö eesmärgiks on vastata uurimisküsimustele:

1. Millised muutused on toimunud eesti ja vene kodukeelega ajateenijate hoiakutes, sh. milliseid muutuseid tõi hoiakutes kaasa Venemaa sissetung Ukrainas 2022. aastal?
2. Kuidas muutuvad eesti ja vene kodukeelega ajateenijate hoiakud ajateenistuse jooksul?
3. Millised tegurid mõjutavad seda, kui edukas on ajateenistus eri kodukeelega ajateenijate integreerimisel ja Eesti identiteedi loomisel?
4. Kui hästi toimib Eesti ajateenistus ajateenijate integreerijana Eesti ühiskonda ning nende Eesti identiteedi ja isamaatunnetuse loojana?

3. METOODIKA

Peatükk tutvustab töös kasutatud andmestikke ja annab ülevaate vastajatest ning põhilistest kasutatud tunnustest. Töö kasutatakse püstitatud eesmärkideni jõudmiseks kvantitatiivset analüüsi, kuna tegemist on arvulistena käsitletavate küsitlusuuringu andmetega. Andmeanalüüsiks on kasutatud SPSS Statistics ning Microsoft Excel programme.

Vastamaks esimesele uurimisküsimusele, analüüsitakse tunnuste jaotuste muutumist aastakäikude võrdluses. Teise uurimisküsimuse jaoks analüüsitakse tunnuseid, mida küsitakse ajateenijate käest nii teenistuse alguses kui ka lõpus, või mis kirjeldavad muul moel teenistuse käigus toimunut. Kolmandale uurimisküsimusele vastamiseks kasutatakse regressioonanalüüsi, et saada teada, millised taustatunnused mõjutavad seda, kas ja millised muutused ajateenijate hoiakutes teenistuse jooksul toimuvad. Neljas uurimisküsimus rakendab töö teooria osa, et mõtestada teisele uurimisküsimusele vastates saadud tulemusi integratsiooni kontekstis.

Regressioonimudeli eesmärk töös on hinnata, mis mõjutab seda, kuivõrd omab ajateenistus ajateenija jaoks ühiskonda integreerivat ja isamaalist hoiakut tugevdavat mõju, mõõtes seda läbi muutuse riigi ja rahva ees tuntavas kohusetundes. Multinomiaalse logistilise regressioonanalüüsi mudelite abil on võimalik ennustada seda, kui tõenäoline on ajateenija kohusetundest riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni kasvamine või kahanemine ajateenistuse jooksul võrreldes tõenäosusega, et muutust motivatsiooni tasemes ei toimu.

Antud mudel on tunnuste analüüsiks sobilik, kuna võimaldab kasutada sõltuvat tunnust, mis on iseloomult nominaaltunnus ning mis omab rohkem kui kahte väärtust, lisaks on prediktortunnuste seas võimalik kasutada nii arvulisi kui ka nominaaltunnuseid (Tooding, 2007). Mudeli ülesehitus võimaldab loomingulisust taustakategooriate valikus. Töös on mudeli taustakategooriaks valitud tunnuse väärtuse samale tasemele jäämine teenistuse jooksul, olles käsitletav kui sündmuse mitte aset

leidmine. Taustakategooria valik ei muuda mudeli kirjeldusvõimet ega kvaliteeti, kuid võib lihtsustada tulemuste tõlgendamist (Tooding, 2007).

Töös on mudelid koostatud rühmiti kõikide vastajate, eesti kodukeelega ning vene kodukeelega vastajate kohta. See annab võimaluse hinnata, kas vaadeldav kohusetundest tuleneva motivatsiooni muutuse mehhanism toimib erinevalt tingitult vastaja kodusest keelest. Taustatunnused on mudelisse valitud eeskätte tulenevalt teoreetilisest taustast. Lisaks on tunnuste mudelisse lisamise eeldus tunnuste jaotuste uurimine, mis aitab kontrollida, et tunnustes esinevat variatiivsust. Piisav variatiivsus on oluline nii sõltuvas kui ka sõltumatutes tunnustes. Väike indiviidide hulk prediktortunnuse väärtustes võib viia suure regressioonkordaja veani, mis puhul on usaldusväärsete tulemuste saamine raskendatud (Tooding, 2007).

Töö lõpus on lisades esitatud ka kohusetundest tingitud motivatsiooni muutumist prognoosivad mudelid võrdlemaks omavahel rühmiti neid, kes tulid ajateenistusse kas madala, mõõduka või kõrge motivatsiooniga panustada tulenevalt kohusetundest riigi ja rahva vastu. Lisatud mudelite eesmärk on võimaldada analüüsi järelduste juures teha sisulisemaid tõlgendusi, võttes arvesse ka vastajate algset motivatsioonitaset. See võimaldab näha, kuidas erinevad tunnuste mõjud olenevalt sellest, kui tugevat kohusetunnet riigi ees tundis ajateenija teenistusse tulles.

3.1 Andmed

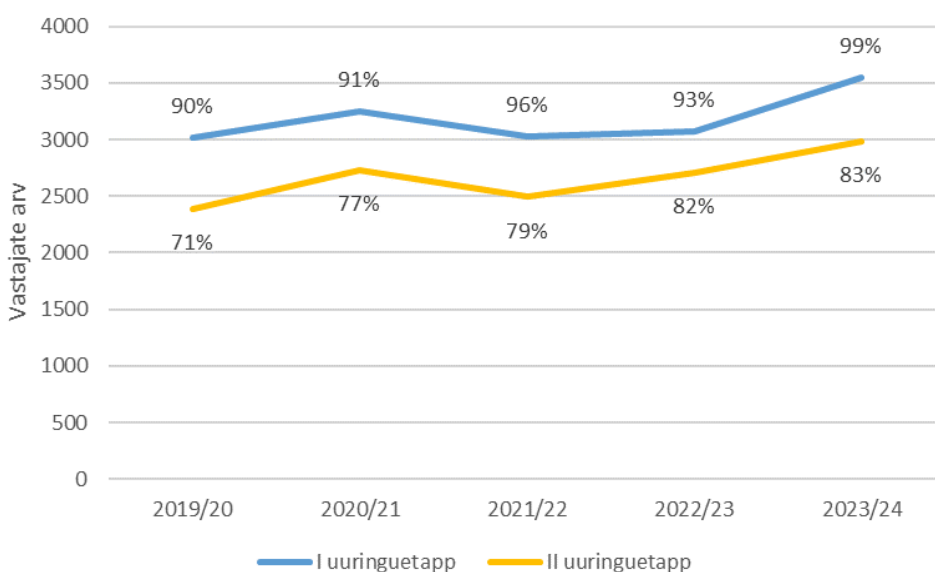
Kasutatavad andmed pärinevad Eesti kaitseväge ja Tartu Ülikooli koostöös läbiviidavast riigikaitsealise inimvara kompleksuuringust, mille eesmärgiks on koguda ja analüüsida ajateenijate arvamusi ning hoiakuid, andes seeläbi sisendit väljaõppe ja juhtimise arendamiseks ning kaitsevaldkonna arenguks (Kaitseväge akadeemia, i.a.). Uuringut on läbi viidud alates 2016. aastast, ajateenijaid küsitletakse kaks korda - kord teenistuse alguses ning kord lõpus. Seega on tegemist longituuduuringuga, kus on võimalik analüüsi indiviidi muutusi ajateenistuse perioodi jooksul. Tegemist on kõikse uuringuga ehk uuritakse kõiki ajateenijaid, kuid osalemine on vastajate jaoks vabatahtlik, mistõttu võib vastamismäär laineti erineda. Töös kasutatakse viimase viie lõppenud ajateenistuse aastakäikude (2019/2020-2023/2024) andmeid, kuna enne seda toimusid ankeedis iga-aastaselt mõningased muudatused, mis raskendavad osade analüüsitavate tunnuste puhul aastate-vahelist andmete võrdlust. Analüüsi jaoks on omavahel liidetud viie aasta andmestikud, ühendades tunnused, mis on ankeedis

olnud kõikidel uuritavatel aastatel, vajadusel kodeerides tunnuseid ümber, et tagada aastatevaheline andmete võrreldavus.

Kompleksuuringu andmete põhjal valmib iga-aastaselt aruanne, mis annab ülevaate esmastest tulemustest ja põhijäreldustest, uurides erinevaid ajateenijaid puudutavaid relevantseid teemasid. Töö põhineb uuringu põhiküsimustikul, mis võtab enda alla sotsiaaldemograafilised tunnused, vastaja tervislikud näitajad ja tema hoiakud erinevate ühiskonda, riigikaitset ja ajateenistust puudutavate teemade kohta. Põhiküsimustik on läbi aastate püsinud suurel määral sama, kuid mõnede tunnuste puhul on läbi viidud väiksemaid muudatusi, seejuures on küsimusi ka lisatud või eemaldatud, mis raskendab kohati andmete ajalist võrdlust. Uurimisküsimustele vastamiseks kasutan põhiliselt vaid neid tunnuseid, mis on ankeedis olnud muutumatult kõigil viiel aastal.

3.1.1. Vastamismäär

Ajateenistuses osalejate arv oli aastatel 2019-2024 iga-aastaselt 3100 ja 3600 vahel, olles madalaim 2021/22. aastakäigus ning kõrgeim 2023/24. aastatel. Jooniselt 1 näeme, et uuringu 1. etapis ehk ajateenistuse alguses on vastamismäär alates 2019. aastast igal aastal olnud üle 90%. Vastamismäär on madalam teises etapis ehk ajateenistuse lõpus, olles meie uurimisperiodil madalaim 2019. aastal 71% juures. Igal järgneval aastal on vastamismäär tõusnud.

Joonis 1. Uuringu vastamismäär (%) etapiti aastakäikudel 2019/2020 kuni 2023/2024.

Analüüsi osa, mis uurib ajateenistuse jooksul toimuvaid muutusi, vajab ajateenijate andmeid nii ajateenistuse algusest kui ka lõpust, seega jäävad sellesse analüüsiossa vaid need vastajad, kes osalesid uuringu mõlemas etapis. Tabelist 1 näeme, et selliseid vastajaid oli 5 küsitluslaine peale kokku 12474 ehk 73,5% kõikidest 5 aastakäigu jooksul ajateenistuse läbinutest. Madalaim oli mõlemal etapil osalenute määr 2019/2020. aastatel, edasi tõusis vastamismäär iga aastaga, olles kõrgeim aastatel 2023/2024 (81,7%).

Tabel 1. Mõlemas küsitlusetapis osalenud vastajate arvud ning vastamismäärad aastati.

	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	Kokku
Osales	2133	2552	2363	2493	2933	12474
Ei osalenud	1221	1019	794	801	659	4494
Kokku	3354	3571	3157	3294	3592	16968
Vastamismäär	63,6%	71,5%	74,8%	75,7%	81,7%	73,5%

Vaadates vastamismäära mõlemas etapis, tuleb arvesse võtta ka seda, et mitte kõikide vastajate seas ei ole sama tõenäosus osaleda mõlemas uuringuetapis. Kuna esimeses uuringuetapis on järjepidevalt enam vastajaid, saame seal küsitud tunnuste abil uurida, millistest ajateenijatest jõuab suurem osakaal ka teise etappi. Võrreldes ajateenistuse alguses uuringus osalenud ajateenijaid, on igal aastal eesti kodukeelega vastajate seas suurem osakaal neid, kes ka ajateenistuse lõpus uuringust osa võtavad, kui vene kodukeelega ajateenijate seas. Aastatel 2019/2020 kuni 2021/22 oli vene kodukeelega ajateenijate osalusmäär mõlemas etapis võrreldes eesti kodukeelega vastajatega 3-4% madalam, edasistel kahel aastal aga 6-7% madalam (vt Tabel 2).

Tabel 2. Mõlemas küsitlusetapis osalenud vastajate osakaal (%) eesti ning vene kodukeelega vastajate seas aastati.

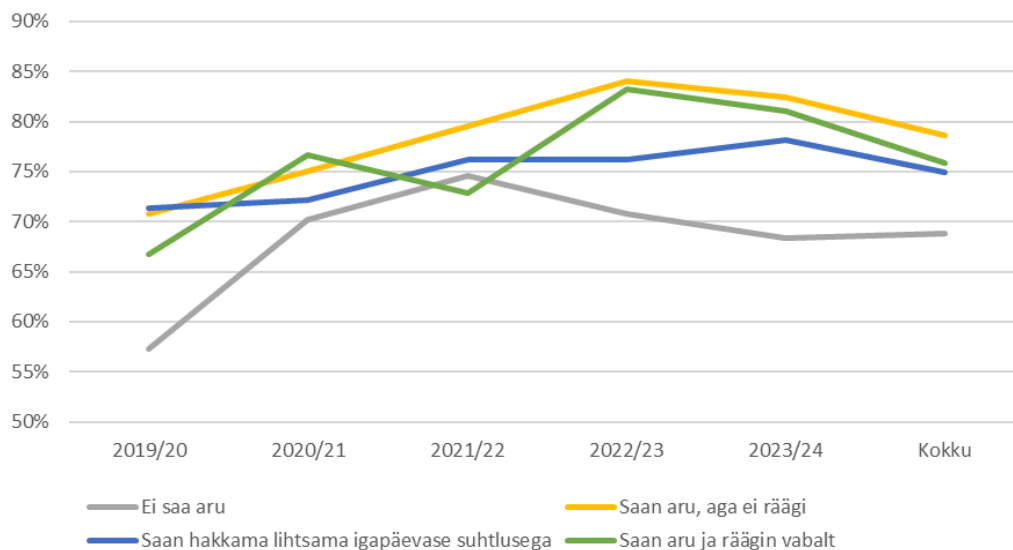
	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	Kokku
Eesti kodukeel	72%	78%	79%	77%	83%	78%
Vene kodukeel	68%	74%	76%	70%	77%	73%

Vaadates lähemalt vaid vene kodukeelega ajateenijaid, võib ka nende vastamismääras näha erinevusi vastavalt eesti keele oskusele ajateenistuse alguses. Kõrgeim on vastamismäär iga-aastaselt nende seas, kes saavad keelest ja räägivad vabalt, ja ka neil, kes saavad keelest aru, kuid ei räägi (vt Joonis 2). Nende kahe grupi seas on vastamismäär viimastel aastatel isegi kõrgem kui eesti kodukeelega

vastajate seas. Nendest madalama vastamismääraga on aga need, kes said teenistuse alguses eesti keeles hakkama lihtsama igapäevase suhtlusega. Madalaim osalus mõlemas etapis on nende vene kodukeelega vastajate seas, kes eesti keelest aru ei saa, nende vastamismäär on enamustel aastatel jäänud alla 70%.

Seega tuleb analüüsi osades, kus on kasutatud tunnuseid mõlemast uuringuetapist, võtta arvesse, et vastajad ei pruugi teisest etapist puududa täielikult juhuse alusel, vaid seda võib mõjutada ka tema kodukeel ning eesti keele oskus. Kuigi küsimustikku on võimalik täita nii eesti kui ka vene keeles, võis võimalus muuta ankeedi keelt jääda osadel vastajatel kahe silma vahele, mis seeläbi võis viia neid otsuseni järgmisel korral küsimustikku mitte täita. Põhjuseid teenistuse lõpus küsimustiku mitte täitmisele võib olla teisi.

Lisaks kodukeelele ja eesti keele oskusele uuriti mõlema etapi vastamismäära ka teiste taustatunnuste võrdluses (näiteks vabatahtlikkus teenistusega liitumisel ning motivatsioon panustada), kuid märkimisväärseid erinevusi vastamismäärades seal ei esinenud.

Joonis 2. Mõlemas küsitlusetapis osalenud vastajate osakaal (%) vene kodukeelega vastajate seas aastati, keeleoskuse võrdluses ajateenistuse alguses.

3.2 Analüüsitavad tunnused

Regressioonanalüüsi sõltuva tunnuseks kasutan töös muutust selle osas, kuidas on teenistuse jooksul muutunud ajateenija hinnang sellele, **kuivõrd motiveerib/motiveeris ajateenijat kaitsevärke/ajateenistusse panustama kohusetunne oma riigi ja rahva ees**. Tunnus on algselt mõõdetud 5-pallisel skaalal: 1 - ei motiveeri(nud) üldse; 2 - motiveerib/s vähe; 3 - motiveerib/s mõõdukalt; 4 - motiveerib/s tugevalt; 5 - motiveerib/s väga tugevalt. Regressioonanalüüsi jaoks leidsin motivatsiooni muutuse, lahutades ajateenistuse lõpu tunnuse väärtusest ajateenistuse alguse tunnuse väärtuse, seejärel jagasin vastajad kolme kategooriasse: need, kelle kohusetundest tingitud motivatsioon jäi teenistuse jooksul samale tasemele, need, kellel see tõusis, ning need, kelle motivatsioon langes. Tunnuse uurimise eesmärk on hinnata, kas teenistuse jooksul muutub ajateenija tunnetus selle osas, kui oluline on tema jaoks teenida Eesti riiki ja rahvast, mis võib viidata nii teenistuja rahvuslikule enesemääratlusele kui ka tema patriootlikkusele.

Regressioonimudelid on tehtud eraldi kõikide vastajate, eesti kodukeelega ning vene kodukeelega vastajate kohta. Rühmitamine põhineb ajateenistuse alguse etapis küsitud küsimuse **“Mis on Teie põhiline kodune keel?”** põhjal, kus vastaja sai vastuseks valida “eesti keel”, “vene keel” või valida kirjalikult muu keele. Muu kodukeelega valijad jäävad analüüsist välja, kuna arvuliselt on neid vähe, samuti ei ole nende kaasamine vajalik uurimisküsimustele vastamiseks.

Regressioonimudeli sõltumatute tunnuste seas on neli arvulisena käsitletavat tunnust. Tunnuste seas on kolm rahulolu tunnust – **ajateenija rahulolu kogu teenistusega, ajateenijate omavaheliste suhetega ning suhetega ülemustega**. Küsimused on küsitud teenistuse lõpus, ajateenija sai vastata 5-pallisel skaalal: 1 - väga rahul; 2 - pigem rahul; 3 - ei rahul ega mitte rahul; 4 - pigem ei olnud rahul; 5 - ei olnud üldse rahul. Vastajad said valida ka “Ei oska öelda” vastusevariandi, need vastused on analüüsist välja jäetud. Neljas arvuliselt käsitletav tunnus kirjeldab vastaja nõustumist väitega: **“Ajateenistuses leidsin endale palju häid tuttavaid, kellega on kavas suhelda ka edaspidi”**. Vastata sai 5-pallisel skaalal: 1 olen täiesti nõus; 2 - olen nõus; 3 - ei ole nõus ega vastu; 4 - ei ole nõus; 5 - ei ole üldse nõus. Analüüsi tulemuste tõlgendamise selguse huvides on regressioonimudelisse lisatud tunnused ümberpööratud skaaladega, kus suurem arv viitab suuremale rahulolule või nõustumisele. Tunnuste mudelisse kaasamise eesmärgiks on saada teada, kuivõrd mõjutab ajateenija rahvuslikku enesemääratlust ja motivatsiooni see, kui heaks hindab enda ajateenistuse käiku ja suhteid inimestega, kellega ta ajateenistuses igapäevases suhtluses oli.

Ülejäänud üheksa sõltumatut tunnust on mudelis käsitletud kategooriaalsetena. **Teenistuse lõpuks saavutatud auaste** on kodeeritud kaheks – vastajad, kes saavutasid ajateenistuse jooksul auastme, ning vastajad, kes lõpetasid teenistuse reamehena. Auastme saavutamiseni mittejõudmine võib viidata nii ajateenija enda vähesele motivatsioonile teenistuses kui ka võimalikele struktuursetele takistustele teenistuse jooksul, mis ei võimalda ajateenijal auastet välja teenida.

Mudelisse on kaasatud kaks küsimust ajateenistuse vajalikkuse kohta: **“Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?”** ning **“Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks?”**, küsimus oli nii alguse- kui ka lõpuetapi küsimustikus, analüüsi on kaasatud esimese etapi tunnused. Vastaja sai hinnata 4-pallisel skaalal: 1 - kindlasti vajalik; 2 - pigem vajalik; 3 - pigem mittevajalik; 4 - täiesti mittevajalik, “Ei oska öelda” vastanud vastajad on analüüsist välja jäetud. Regressioonmudeli lihtsama tõlgenduse huvides on tunnuste väärtused ümberkodeeritud kaheks kategooriaks: “kindlasti või pigem vajalik” (väärtused 1 ja 2) ning “kindlasti või pigem mittevajalik” (väärtused 3 ja 4). Tunnused aitavad mudelis mõtestada seda, kuidas mõjutab ajateenija isiklik suhtumine teenistusse selle alguses seda, millist mõju ajateenistus tema kohusetundele avaldab.

Teenistusse tuleku kutse tunnus viitab sellele, millise kutsega vastaja ajateenistusse astus, variantideks on juuli-, oktoobri- ja jaanuarikutse. Juuli- ning jaanuarikutse puhul on noor otsustanud 11-kuulise teenistuse kasuks, oktoobrikutse puhul läbitakse lühem kaheksa kuud kestev teenistus. Valitud kutse võib samuti iseloomustada isiku motivatsiooni ajateenistusse panustada, samuti erineb olenevalt kutsest ajaperioodi pikkus, mis vastaja ajateenistuse keskkonnas viibis.

Mudelisse on lisatud tunnus ka selle kohta, kas noor liitus ajateenistusega **omal algatusel või kutse alusel**. Ajateenija käest küsiti ajateenistuse alguses “Kas Te tulite ajateenistusse omal algatusel või kutse alusel?” ning valida sai kolme vastusevariandi vahel: “Omal algatusel (tegite Kaitseressursside Ametile avalduse või tegite endale Kaitseväeteenistuse veebis kutse arstlikku”; “Kaitseressursside Ameti kutse alusel (Kaitseressursside Amet saatis kutse arstlikku komisjoni)” või Tulin teenistusse projektiga „Klassiga ajateenistusse“ või „Sõpradega ajateenistusse“ (saatsite ühise nimekirja)”. Viimane variant oli vaid küsimustiku 2023/24. aastakäigu ankeedis ning viitab siiski omal algatusel liitumisele, seega on variant analüüsi kaasamiseks liidetud kokku omal algatusel liitumise kategooriaga. Tunnus annab aimdust selle kohta, kas vastaja on ajateenistusse tulnud omal soovil või kutse tõttu. Arvestada tuleb ka sellega, et kutse alusel liitumine ei tähenda vastumeelsust teenistusse

asumisel, näiteks võib kutse alusel liituda ka noor, kellel oli juba plaan ajateenistusse minna, kuid kelleni jõudis kutse enne, kui ta ise avalduse esitada jõudis.

Aastakäigu tunnus näitab, mis ajal ajateenija teenistuses osaleb. Mudelis võimaldab ta näha, kas ja kuidas mõjutab ajateenijaid nende teenistuse toimumise aeg ning selle ajal maailmas toimuvad sündmused.

Uurimaks seost keeleoskuse ja integratsiooni vahel, on vene kodukeelega vastajate mudelisse lisatud kaks tunnust keeleoskuse kohta. Ajateenistuse alguses küsitakse vastajate käest, kes on kodukeeleks märkinud muu kui eesti keele, nende **eesti keele oskuse** kohta, vastusevariantideks on: 1 - ei saa aru; 2 - saan aru, aga ei räägi; 3 - saan hakkama lihtsama igapäevase suhtlusega; ning 4 - saan aru ja räägin vabalt. Regressioonimudelisse on tunnus lisatud ümberkodeeritult kolme kategooriasse, kokku kodeeritud on kaks vahepealselt väärtust, luues kolm kategooriat: “keeleoskus puudub”; “keskmine keeleoskus” ning “tugev keeleoskus”. Tunnus aitab mudelis hinnata, kas vene kodukeelega vastajate puhul mängib algne keeleoskus rolli selle puhul, kuidas teenistus mõjutab tema kohusetundest tuleneva motivatsiooni muutust. Tunnus pole samal kujul kasutatav eesti kodukeelega vastajate seas, mistõttu on tunnus kaasatud vaid vene kodukeelega vastajate mudelisse.

Lisaks on mudelisse kaasatud tunnus **keeleoskuse muutumise** kohta teenistuse jooksul. Tunnus on arvutatud lahutades teenistuse lõpus küsitud keeleoskuse väärtusest teenistuse alguses küsitud väärtus. Kuna reeglina ei esine teenistuse jooksul keeleoskuse langust, on tulemused kodeeritud kaheks – keeleoskuse samaks jäämine ning keeleoskuse paranemine. Lisades keeleoskuse tunnuse vene kodukeelega ajateenijate mudelisse, on võimalik hinnata, kas ja kuidas võib keeleline integratsioon koos käia kohusetunde tundmisega riigi ja rahva vastu.

3.3 Mudelist välja jäävad tunnused

Tööst jääb välja soo tunnus, kuna iga-aastaselt on ajateenistuses nii väike hulk naisi, et nende põhjal järelduste tegemine võimalik ei ole. Lõplikust regressioonimudelist on kõrvale jäetud ka taustatunnused, mis mudelites mõju ei avaldanud ning ka teooria põhjal olulist mõju antud sõltuva tunnuse puhul omama ei peaks. Sellisteks tunnusteks on sotsiaaldemograafilised taustatunnused nagu vastaja vanus, kõrgeim lõpetatud haridustase ning ajateenistuse eelset püsivat elukohta kirjeldav maakonna tunnus.

Eesti keele oskuse ning keeleoskuse paranemise tunnused on lisatud vaid vene kodukeelega vastajate mudelisse. Teistes gruppides tunnuseid võimalik kaasata ei ole, kuna eesti kodukeelega ajateenijate käest nende eesti keele oskuse kohta ei küsita, tunnuste väärtused ei ole ka neile tõlgenduslikult laiendatavad. Kõikidest regressioonimudelitest jääb välja keelekursusel osalemise tunnus, mida on analüüsi muus osas käsitletud. Tunnus jääb välja, kuna seda on ajateenijate käest küsitud alates 2020/21. aastakäigust, mistõttu jätaks tunnuse mudelisse lisamine analüüsist välja 2019/20. aastakäigu ajateenijad.

4. TULEMUSED

4.1. Tunnuste jaotused aastati

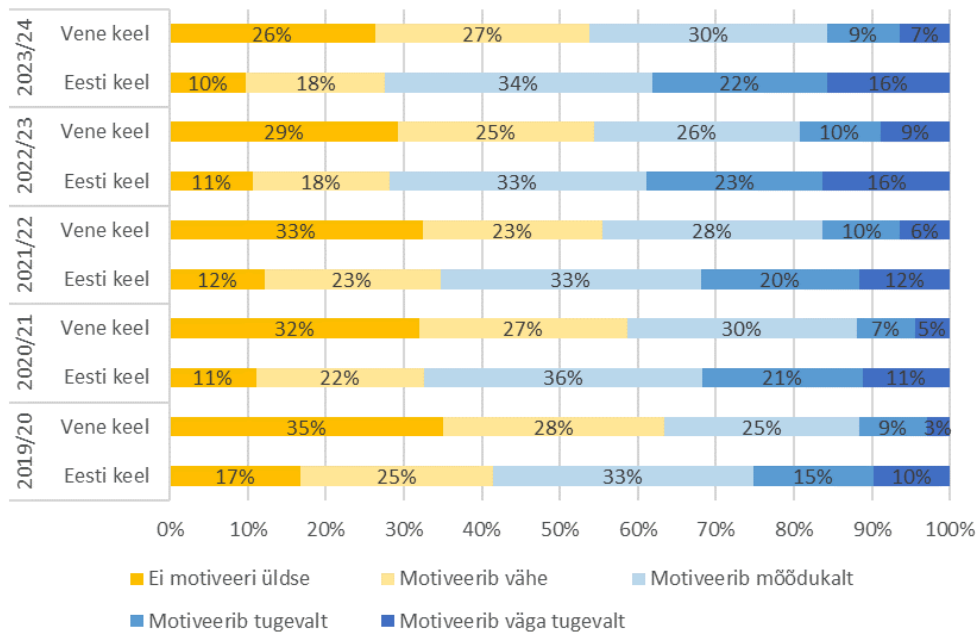
Antud peatükk uurib regressioonimudelis käsitletavate tunnuste jaotuste muutumist aastakäikude võrdluses, et saada ülevaade vastajate jaotustest tennustes ning hinnata perioodil toimunud muutuseid, aidates mõtestada regressioonimudeli tulemusi.

4.1.1 Kohusetundest riigi ja rahva ees tulenev motivatsioon panustada kaitsetegevusse

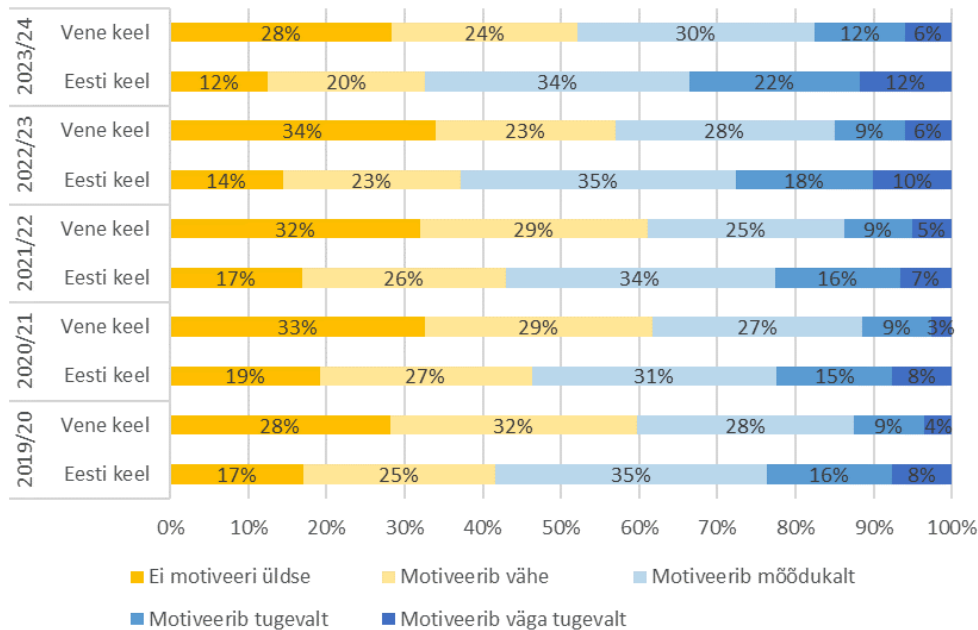
Töö analüüsi osa keskendub tunnuse “Kuivõrd motiveerib/s Teid kaitsevärke/ajateenistusse panustama: Kohusetunne oma riigi ja rahva ees?” vastuste muutuse analüüsimisele ajateenistuse jooksul. Jooniselt 3 võime näha, et teenistuse alguses esinevad eesti ja vene kodukeelega vastajate seas suured erinevused. Iga-aastaselt on teenistust alustavatest vene kodukeelega vastajatest ligikaudu 30% väitnud, et kohusetunne oma riigi ja rahva ees ei motiveeri neid üldse, eesti kodukeelega vastajatest on sama vastanud aastatel 2019/20 17% vastajatest, hiljem ligikaudu 10% ajateenijatest. Igal aastal on umbes kolmandik vene kodukeelega ning 25-30% eesti kodukeelega ajateenijatest öelnud, et see tegur motiveerib neid teenistuse alguses mõõdukalt. Nende osakaal, kelle jaoks on see tegur väga tugevat motivatsiooni pakkunud, on mõlemas kodukeele grupis kasvanud. Kuna suuremad muutused jaotuses toimusid 2021/2022 ja 2022/23 aastakäikude vahel, võib oletada, et Venemaa täiemahulise sõja algus Ukrainas mõjutas ajateenistusega liituvaid noori, tõusta võis nii riigi vastu tuntav kohusetunne kui ka üldine motivatsioon kaitseteenistuses osaleda.

Jooniselt 4 näeme siiski, et ajateenistuse jooksul jääb protsentuaalselt vähemaks neid, kes tunneksid, et kohusetunne oma riigi ja rahva ees neid kaitseteenistusse panustama motiveeriks. Nii eesti kui ka vene kodukeelega vastajate seas suureneb nende hulk, kes leiavad, et see aspekt ei motiveeri neid üldse või motiveerib vähe. Langus võib tuleneda negatiivsest kogemusest ajateenistuses või

kurnatusest, mis vähendab motivatsiooni panustada. Langemist esineb siiski rohkem eesti kodukeelega vastajate seas, samas kui vene kodukeelsete vastajate hulgas esineb enam motivatsiooni tõusu. Seda võib loogiliselt pidada ka sellest tingituks, et eesti kodukeelega ajateenijad alustavad teenistust kõrgema kohusetundest tingitud motivatsiooniga, mistõttu on selle langemise tõenäosus suurem, samas kui vene kodukeelega vastajatel toimub suurema tõenäosusega vastupidine muutus.

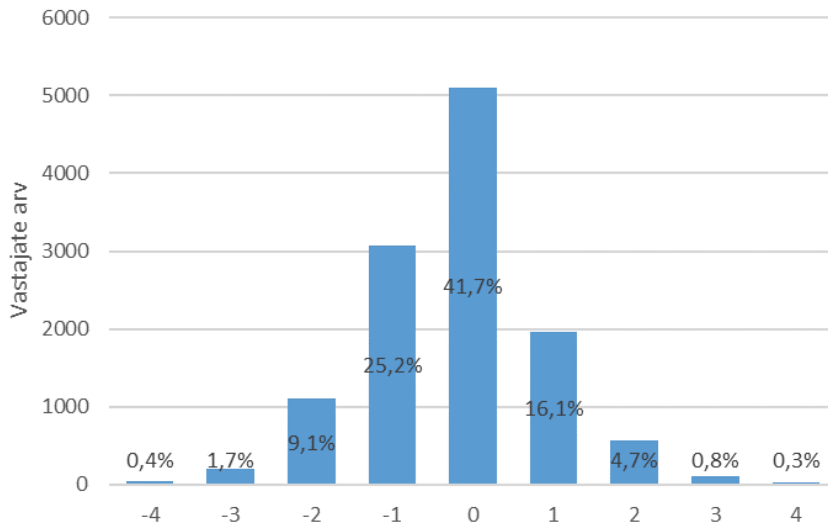

Joonis 3. Küsimuse “Kuivõrd motiveerib Teid kaitsevärke/ajateenistusse panustama: Kohusetunne oma riigi ja rahva ees?” vastuste protsentjaotus aastati kodukeele järgi. Küsitud ajateenistuse alguses.

Joonis 4. Küsimuse “Kuivõrd motiveeris Teid kaitsevärke/ajateenistusse panustama: Kohusetunne oma riigi ja rahva ees?” vastuste protsentjaotus aastati kodukeele järgi. Küsitud ajateenistuse lõpus.

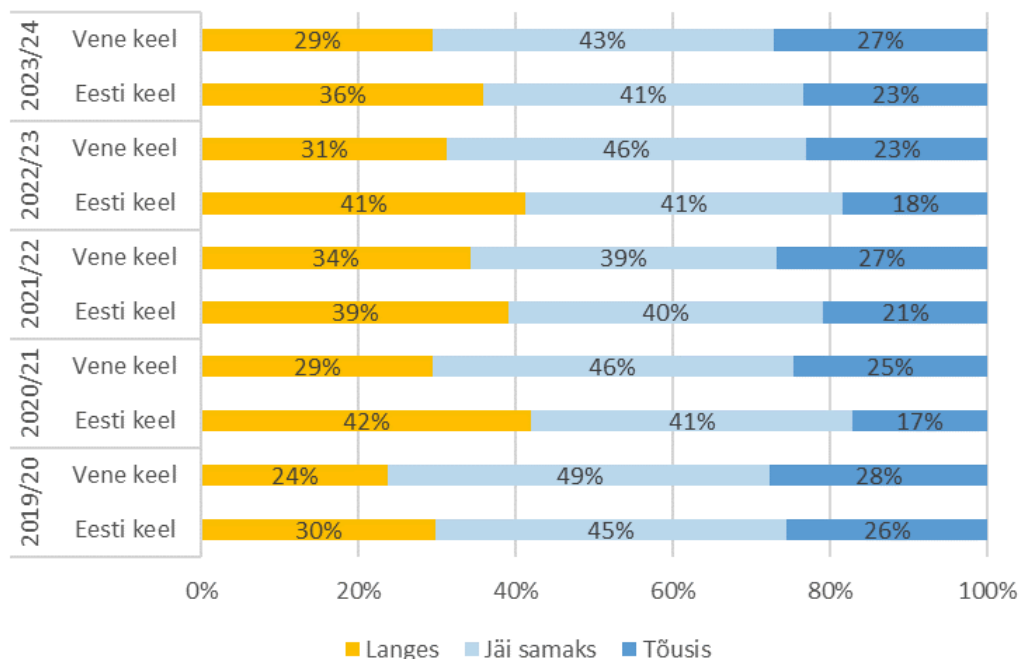
Joonisel 5 on välja toodud tunnuse muutust indiviidide seas ajateenistuse jooksul. Näeme, et üle 40% ajateenijate jaoks ei muutu ajateenistuses viibitud aja jooksul see, kuivõrd mõjutab nende motivatsiooni kohusetunne oma riiki ning rahvasse. Arvutatud tunnuse jaotus jaguneb ligikaudu kolmeks, kuid võib märgata, et rohkem on vastajate seas neid, et kelle antud tegurist tingitud motivatsioon teenistuse jooksul langes (~35%), vähemal määral esineb neid, kelle motivatsioon ajaga kasvas (~20%), üle 40% vastajate jaoks jäi tunnuse väärtus teenistuse jooksul samaks. Vähesel määral esineb ka selliseid vastajaid, kelle väärtus on -4 või 4, mis viitab skaala ühest otsast teise liikumisele. Mõningane muutus kohusetundest riigi vastu tulenevast motivatsioonis esineb siiski rohkem kui poolte ajateenijate seas, millest võib järeldada, et teenistuse käik mõjutab antud näitajat.

Joonis 5. “Kuivõrd motiveerib/s Teid kaitsevärke/ajateenistusse panustama: Kohusetunne oma riigi ja rahva ees?” ajateenistuse lõpu ja alguse tunnuse vahe sagedusjaotus ning protsendid (kõikide aastate peale kokku).

* 0 tähistab tunnuse väärtuse samaks jäämist, mida suurem negatiivne väärtus, seda järsem motivatsiooni langus, mida suurem positiivne väärtus, seda järsem tõus.

Multinomiaalse logilistilise regressiooni jaoks kodeerin vastajad saadud muutuse tunnuse põhjal kolme gruppi – need, kelle kohusetundest tingitud motivatsiooni tase jäi samaks, langes ning tõusis. Jooniselt 6 näeme, et viimased neli aastat on eesti kodukeelega vastajatest ligikaudu 40% seas kohusetundest tingitud motivatsioon jäänud samaks, samas kui pea 40% seas motivatsioon langeb ning ~20% seas tõuseb. Vene kodukeelega vastajate seas on samaks jäänute protsent iga-aastaselt veidi kõrgem (~45%), samas kui motivatsiooni osas langejaid ning tõusjaid on ligikaudselt ühepalju. Seega on motivatsiooni tõusmine tõenäolisem vene kodukeelega vastajate seas, samas kui langus on levinum eesti kodukeelega ajateenijate seas. See võib tuleneda ka algsest motivatsiooni tasemest, mis on eesti kodukeelsete vastajate seas veidi kõrgem, mistõttu on võimalik liikuda madalamate hinnangute juurde, samas kui vene kodukeelega vastajate seas on olukord paljude seas vastupidine.

Joonis 6. Küsimuse “Kuivõrd motiveerib/s Teid kaitsevähke/ajateenistusse panustama: Kohusetunne oma riigi ja rahva ees?” vastuste protsentjaotuse muutus ajateenistuse jooksul aastakäigu ning kodukeele kaupa.

4.1.2. Sõltumatud tunnused

Tabelist 3 näeme, et kõikidest mõlemas küsitlusetapis osalenud vastajatest on vene kodukeelega vastajaid igal aastal 16-18%, seega on igas aastakäigus üle 80% eesti ning 1% muu kodukeelega vastajaid. Sarnased on jaotused ka igas etapis eraldi (tabelit pole töös esitatud). Edasisest kodukeele gruppide võrdlusest jäävad väikese arvu tõttu muu kodukeelega vastajad välja.

Tabel 3. Vastajate põhilise koduse keele protsentjaotus aastati (küsitud teenistuse alguses).

	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	Kokku
Eesti keel	82%	83%	82%	82%	82%	82%
Vene keel	17%	16%	18%	17%	17%	17%
Muu	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Kokku (N)	2133	2552	2363	2493	2933	16381

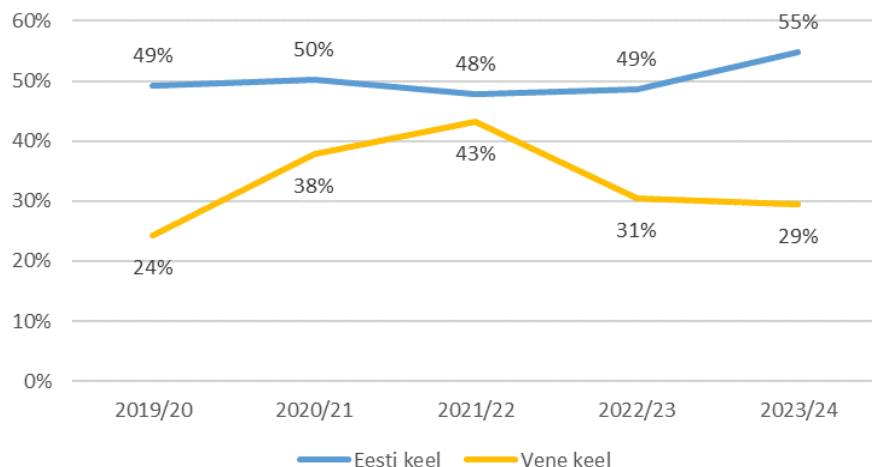
Uurides jaotust kutse alusel, millega vastajad ajateenistusse astusid, näeme, et kõikidest vastajatest on aastate peale 58% ajateenistust alustanud juulikuus, 29% oktoobris ning 13% jaanuaris (vt Tabel 4).

Eestlast seas on juulikutse veidi populaarsem (61%), kuid vaadates juulikutse populaarsust aastati, näeme, et kui 2019/20 aastakäigus valis juulikutse sarnane osakaal eesti ning vene kodukeelega vastajaid, siis aastate jooksul on suvel ajateenistuse alustamine eesti kodukeelsete seas muutunud aina levinumaks valikuks, samas kui vene keelt kodukeelena kõnelejate seas on see variant populaarsust kaotanud. Vastupidine muutus on toimunud oktoobrikutse osas, mis on eesti kodukeelsete seas muutunud haruldasemaks ning vene kodukeelsete seas levinumaks valikuks. Jaanuarikutse osas pole niivõrd suuri muutusi toimunud, kuid talvel ajateenistuse alustamine on muutunud perioodi vältel populaarsemaks.

Tabel 4. Kutse, millega ajateenija teenistust alustas, protsentjaotus aastati eesti ja vene kodukeelega vastajate seas.

Aastakäik	Keel	Juulikutse	Oktoobrikutse	Jaanuarikutse	Kokku
2019/20	Eesti keel	55%	34%	11%	100% (N=2446)
	Vene keel	57%	24%	19%	100% (N=547)
	Kokku	55%	33%	12%	100% (N=2993)
2020/21	Eesti keel	58%	31%	1%	100% (N=2727)
	Vene keel	48%	32%	20%	100% (N=566)
	Kokku	56%	31%	13%	100% (N=3293)
2021/22	Eesti keel	62%	28%	10%	100% (N=2452)
	Vene keel	46%	29%	25%	100% (N=556)
	Kokku	59%	28%	13%	100% (N=3008)
2022/23	Eesti keel	63%	28%	9%	100% (N=2676)
	Vene keel	39%	41%	20%	100% (N=588)
	Kokku	59%	30%	11%	100% (N=3264)
2023/24	Eesti keel	65%	22%	13%	100% (N=2873)
	Vene keel	39%	36%	25%	100% (N=666)
	Kokku	60%	25%	15%	100% (N=3539)
Kokku	Eesti keel	61%	28%	11%	100% (N=13174)
	Vene keel	45%	33%	22%	100% (N=2923)
	Kokku	58%	29%	13%	100% (N=16097)

Eesti kodukeelega ajateenijatest alustas perioodil 2019-2023 igal aastal teenistust enda algatusel ligikaudu pooled ajateenijatest (vt Joonis 7). Vene kodukeelega ajateenijate omal algatusel liitunud osakaal oli aastatel 2019-2021 tõusmas, jõudes pea samale tasemele kui Eesti kodukeelega vastajad. Osakaal langes aga järsult aastast 2022.

Joonis 7. Osakaal eesti ja vene kodukeelega vastajatest aastati, kes liitusid ajateenistusega omal algatusel.

Tabelist 5 näeme, et igal saavutab umbes 40% ajateenijatest auastme, samas kui ~60% lahkuv teenistusest reamehena. Jaotus on aga väga erinev eesti ning vene kodukeelega vastajate vahel. Kui eesti kodukeelsetest vastajatest saavutab auastme igal aastal 40-45% teenistujatest, siis vene kodukeelega vastajate seas on see osakaal aastate peale kokku 19%. Perioodil jäi üldine protsentjaotus reameeste ning muu auastmega ajateenistuse lõpetajate vahel sarnaseks, kuid reameeste osakaal vähenes kohati eesti kodukeelega ajateenijate seas, ning tõusis üle kümne protsendi vene kodukeelega ajateenijate hulgas, kui varem saavutas neist kõrgema auastme iga neljas, siis nüüd 2023/24 aastakäigu lõpuks vaid umbes iga seitsmes vastaja. Järsem langus algas seejuures 2021/22 aastakäigul.

Pannes selle kokku muutustega ajateenistujate kutsete jaotusega, millega ajateenistust alustati, võime oletada, et vähemalt osa kõrgema auastme saavutamise langusest tuleneb noorte meeste enda valikust teenistust alustades – tõusnud on nende vene kodukeelega ajateenijate osakaal, kes alustavad teenistust oktoobrikuus. Kui juuli- ning jaanuarikutsega algavad 11-kuulised teenistused, mille jooksul on võimalik omandada kõrgem auaste, siis 8-kuulise teenistuse jooksul enamik ajateenijaid kõrgemat auastet omandada ei jõua. Seega võib oletada, et kõrgema auastme saavutamisele ei ole vene kodukeelega ajateenijatele takistuseks niivõrd struktuurilised takistused teenistuse vältel, vaid isiklikud eelistused enne ajateenistuse alustamist. Põhjuseks võib olla nii madalam motivatsioon ajateenistusse ning kaitsetegevusse panustamistada, kui ka eelistus veeta teenistuses 11 kuu asemel 8.

Tabel 5. Ajateenistuse lõpetamine reamehena või auastmega, protsentjaotus aastati eesti ning vene kodukeelega ajateenijate seas.

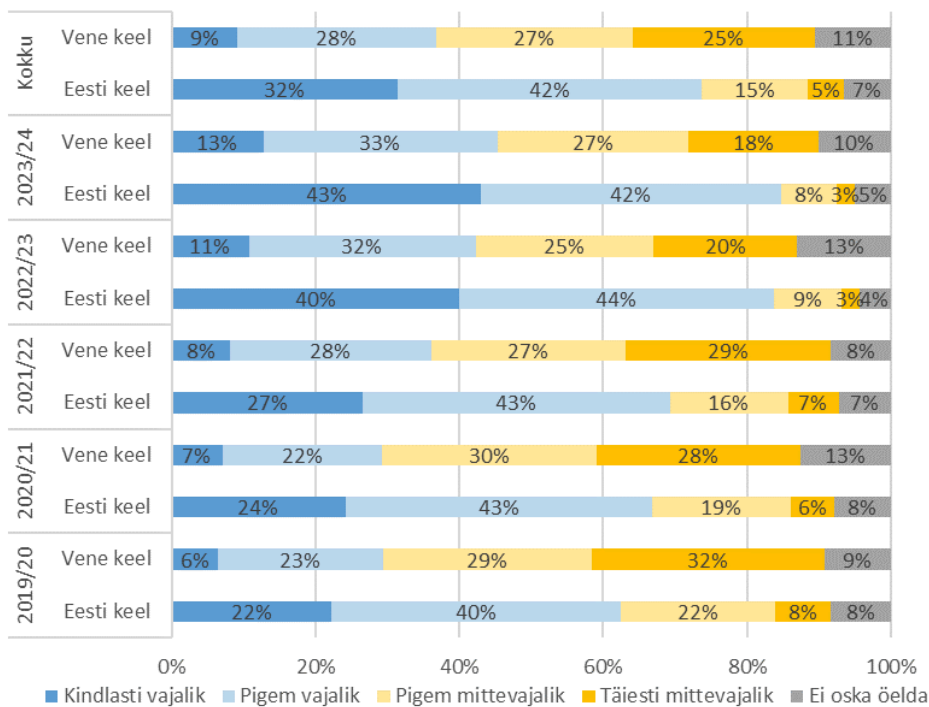
Aastakäik	Keel	Reamees	Kõrgem auaste	Kokku
2019/20	Eesti keel	57%	43%	100% (N=2088)
	Vene keel	75%	25%	100% (N=441)
	Kokku	61%	49%	100% (N=2529)
2020/21	Eesti keel	60%	40%	100% (N=2061)
	Vene keel	76%	24%	100% (N=414)
	Kokku	63%	37%	100% (N=2475)
2021/22	Eesti keel	57%	43%	100% (N=1928)
	Vene keel	80%	20%	100% (N=421)
	Kokku	61%	39%	100% (N=2349)
2022/23	Eesti keel	57%	43%	100% (N=2622)
	Vene keel	85%	15%	100% (N=567)
	Kokku	62%	38%	100% (N=3189)
2023/24	Eesti keel	55%	45%	100% (N=2736)
	Vene keel	87%	13%	100% (N=610)
	Kokku	60%	40%	100% (N=3346)
Kokku	Eesti keel	57%	43%	100% (N=11435)
	Vene keel	81%	19%	100% (N=2453)
	Kokku	61%	39%	100% (N=13888)

Vaadates seda, kuivõrd oluliseks peavad teenistust alustavad vastajad ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeolekule, võib alates aastatest 2022/23 näha märgatavat kasvu nende vastajate osakaalus, kelle arvates on see kas oluline või väga oluline. Jooniselt 8 näeme, et aastatel 2019-2022 pidas seda väga vajalikuks või pigem vajalikuks 60-70% eesti kodukeelega vastajatest. Alates aastakäigust 2022/23 on see osakaal 85%, mittevajalikuks pidajate osakaal jääb alla 12%.

Vene kodukeelega vastajate seas on muutus olnud väiksem, kui varem pidas neist ajateenistust julgeoleku jaoks vajalikuks ~35%, siis alates 2022/23 aastast on nii vajalikuks kui mittevajalikuks pidajaid ligikaudu 45%. See oli esimene ajateenistuse aastakäik, kes alustas teenistust peale Venemaa täiemahulist sissetungi, seega oli kogu Eesti ning isegi Euroopa pidanud ümbermõtestama oma militaar-ressursside rolli, sõja algus tõi kaasa ka üldisema kaitsetahte tõusu.

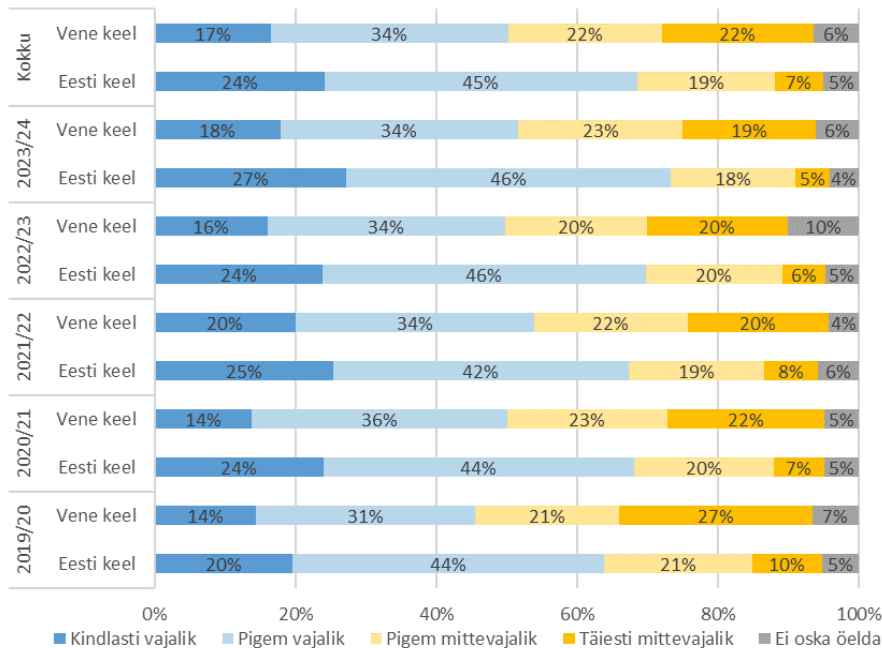
Igal aastal on ka märkimisväärne osakaal neid, kes küsimusele vastust ei osanud anda (~10%), eesti kodukeelsete vastajate seas oli antud osakaal madalam. Seega esines just eesti kodukeelega vastajate seas perioodil tugev tõus selle osas, kui vajalik ajateenistus julgeoleku jaoks on, samas kui vene

kodukeelega vastajate seas oli muutus väiksem ning paljud ei oska endiselt antud teemal seisukohta võtta.

Joonis 8. Küsimuse “Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?” vastajate protsentjaotus aastate ning kodukeelte võrdluses. Küsitud teenistuse alguses.

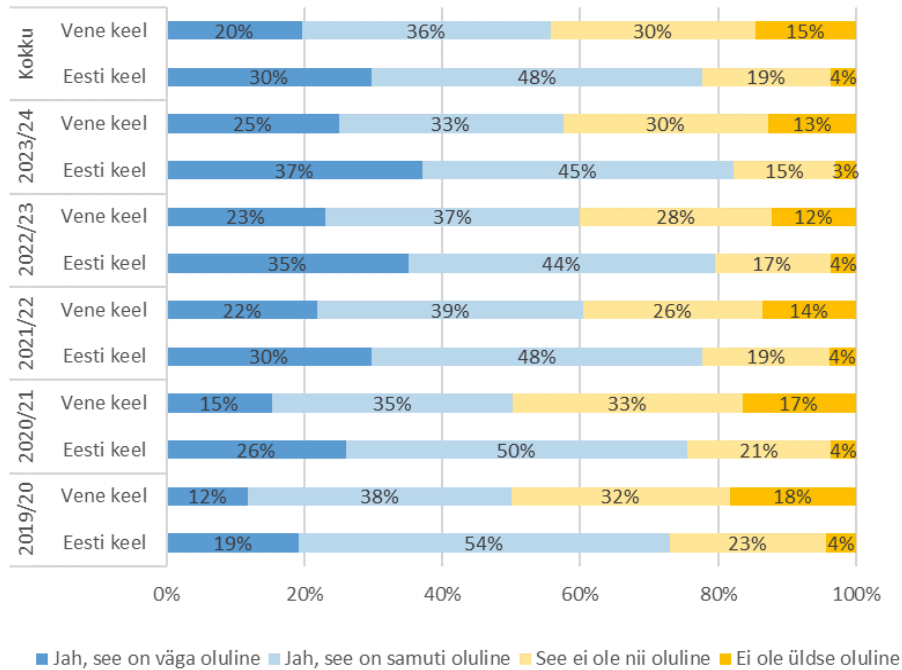
Selle osas, kui oluliseks peetakse ajateenistust isikliku arengu jaoks, suuri muutusi ajas pole toimunud. Jooniselt 9 näeme, et eesti kodukeelega ajateenijatest pidasid teenistuse alguses seda vajalikuks ligikaudu 65-70%, samas kui vene kodukeelsetest vastajatest arvas nii 45-55% vastajatest. Kuigi mõningal hulgal on kasvanud nende vastajate osakaal, kes ajateenistust enda arengu jaoks oluliseks peavad, on endiselt suurel hulgal neid, kes ajateenistusel sellist kasutegurit ei näe. Võib eeldada, et paljud noored tunnevad, et areneksid rohkem, veetes ajateenistusele kuluva aja pühendades selle asemel haridusele, töökogemuse saamisele, reisimisele või muudele eelistatud arendavatele tegevustele, samas kui ajateenistuse läbimise puhul ei nähta selgeid kasutegureid enda isikliku elu jaoks, isegi kui tajutakse kasu riigile.

Joonis 9. Küsimuse “Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks?” vastajate protsentjaotus aastate ning kodukeelte võrdluses. Küsitud teenistuse alguses.

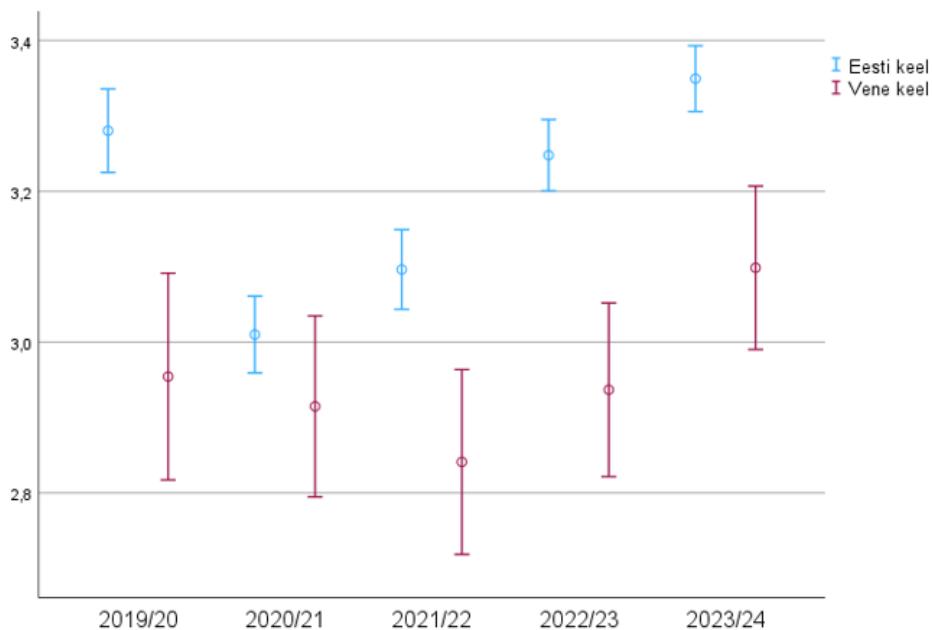
Jooniselt 10 näeme, et eesti kodukeelega vastajate seas on nende osakaal, kes nõustuvad, et ajateenistus peaks andma teadmisi Eesti põhiseaduslikest korrast ja riigikaitse põhimõtetest, aastate jooksul tõusnud 70% juurest 80% lähedale, sealjuures on rohkem tõusnud nende hulk, kes seda lausa väga oluliseks peavad. Ka vene kodukeelsete seas on nende osakaal, kes seda ajateenistuse oluliseks rolliks peavad, aastate jooksul kasvanud, siiski on osakaal jäänud 50% ja 60% vahele.

Võime näha, et ajateenistuse rolli hindavad olulisemaks eesti kodukeelega vastajad, vajalikkuse tunnetus on tõusnud veelgi alates 2022. aastast. Vene kodukeelega ajateenijad hindavad vajalikkust madalamalt, nende hinnangutes uurimisperiodil suuri muutusi ei ilmnenu.

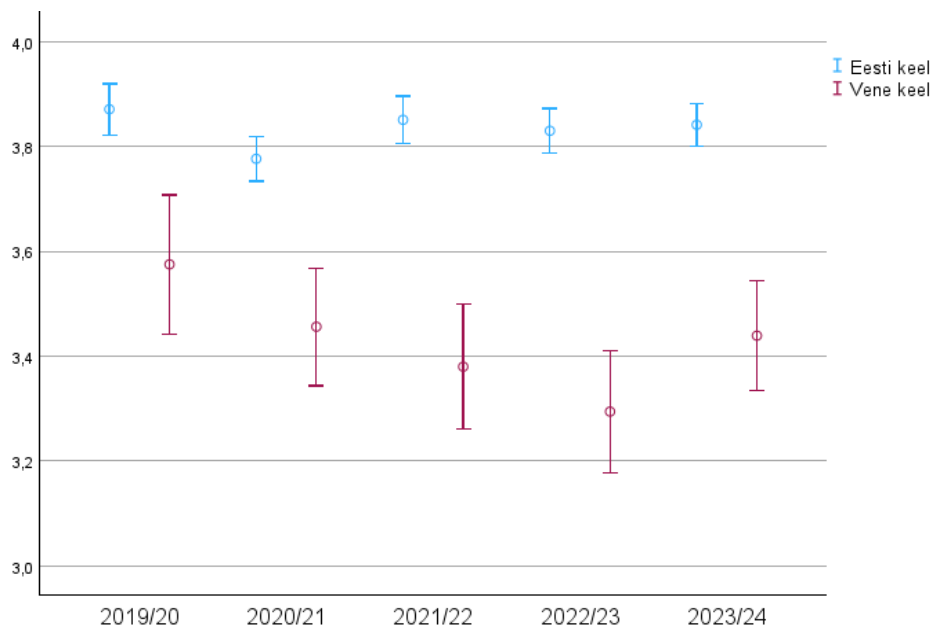
Joonis 10. Küsimuse “Ajateenistus peaks: Andma teadmisi Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest” vastajate protsentjaotus aastate ning kodukeelte võrdluses. Küsitud teenistuse alguses.

Vaadates rahulolu plokki tunnuseid, näeme, et rahulolu küsimuste plokist on tunnuste keskmised hinnangud madalaimad kogu teenistusega rahulolu puhul. Tunnuse keskmised on uuritava perioodil kõigepealt langenud, seejärel aga tõusnud. Jooniselt 11 näeme, et vene kodukeelega vastajate seas oli rahulolu madalaim 2021/22. aastatel, eesti kodukeelsete seas aga 2020/21. aastakäigus, mil oli ka erinevus vene kodukeelega vastajatega väiksem. Sellest aastast saati on eesti keelt kodukeelena kõnelejate rahulolu kasvanud, jõudes 2023/24. aastaks perioodi kõrgemate näitajateni, kuid skaalal 1-5 jääb keskmine siiski skaala keskpunkti lähedusse.

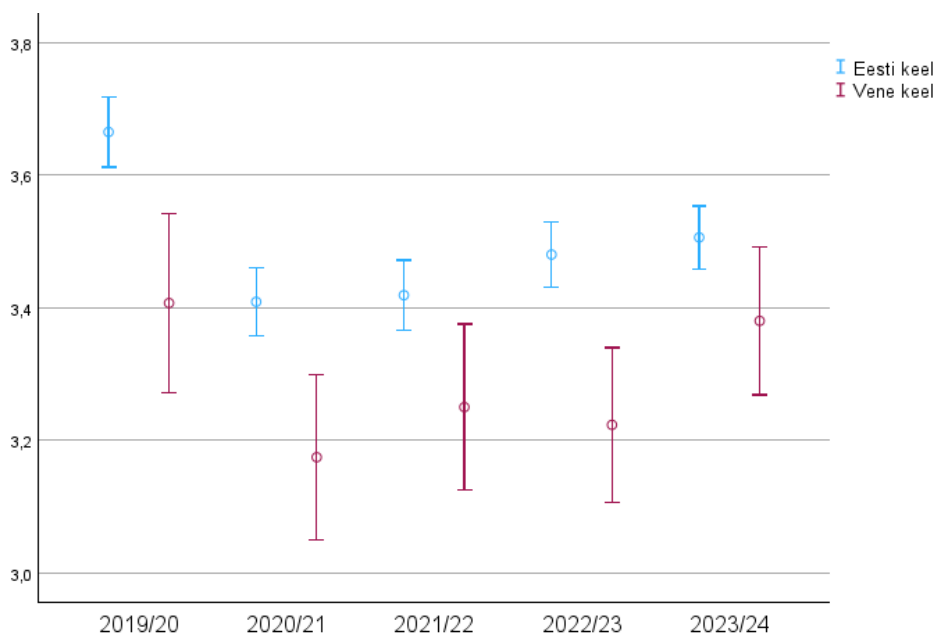
Joonis 11. Rahulolu kogu teenistusega tunnuse keskmised ning keskmiste usaldusvahemikud usaldusnivool 95%, näitajad aastati eesti ning vene kodukeelega vastajate võrdluses. (Skaalal 1-5, kus 1 - ei olnud üldse rahul; 5 - väga rahul)

Jooniselt 12 näeme, et rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega on eesti kodukeelega vastajate seas püsinud sarnasel tasemel, keskmine väärtus on iga-aastaselt 4 lähedal. Vene kodukeelsete seas on keskmised aga madalamad, sealjuures võib märgata aastate jooksul ka kerget langust, siiski jäävad näitajad 3,5 skaalapunkti lähedusse, mis on kõrgem kui ajateenijate rahulolu kogu teenistusega.

Joonis 12. Rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega tunnuse keskmised ning keskmiste usaldusvahemikud usaldusnivool 95%, näitajad aastati eesti ning vene kodukeelega vastajate võrdluses. (Skaalal 1-5, kus 1 - ei olnud üldse rahul; 5 - väga rahul)

Näeme jooniselt 13, et ka rahulolus suhetega ülematega on eesti ja vene kodukeelega vastajate vahel statistiliselt olulised erinevused, mõlemate gruppide puhul oli rahulolu kõrgeim aastal 2019/20, langes aastal peale seda ning on edaspidi veidikene kasvanud. Eesti kodukeelega vastajate keskmine hinnang on aastal 2019/20 3,7, edasistel aastatel jääb 3,4-3,5 vahemikku. Vene kodukeelega vastajate keskmine on perioodi esimesel ja viimasel aastal 3,4 juures, vahepealsetel aastal ligikaudu 3,2.

Joonis 13. Rahulolu suhetega ülemustega tunnuse keskmised ning keskmiste usaldusvahemikud usaldusnivool 95%, näitajad aastati eesti ning vene kodukeelega vastajate võrdluses. (Skaalal 1-5, kus 1 - ei olnud üldse rahul; 5 - väga rahul)

Vaadates ajateenijate rahulolu läbitud teenistusega, võib märgata langust peale 2019/20 aastakäiku kõikides uuritavates aspektides, järgmiste aastatega jõudsid näitajad aga taas sarnasele tasemele, langused olid järsemad eesti kodukeelega vastajate seas. Pole selge, mis võis järsku langust rahulolus teenistuse kogemusega põhjustada. Potentsiaalseks mõjutajaks võis olla koroonakriis, mille vältel ei saanud ajateenijad pikemaajalisi perioode teenistusest nädalavahetusteks lahkuda, mis võis raskendada teenistuse siseseid suhteid ning ka kogemust üldiselt.

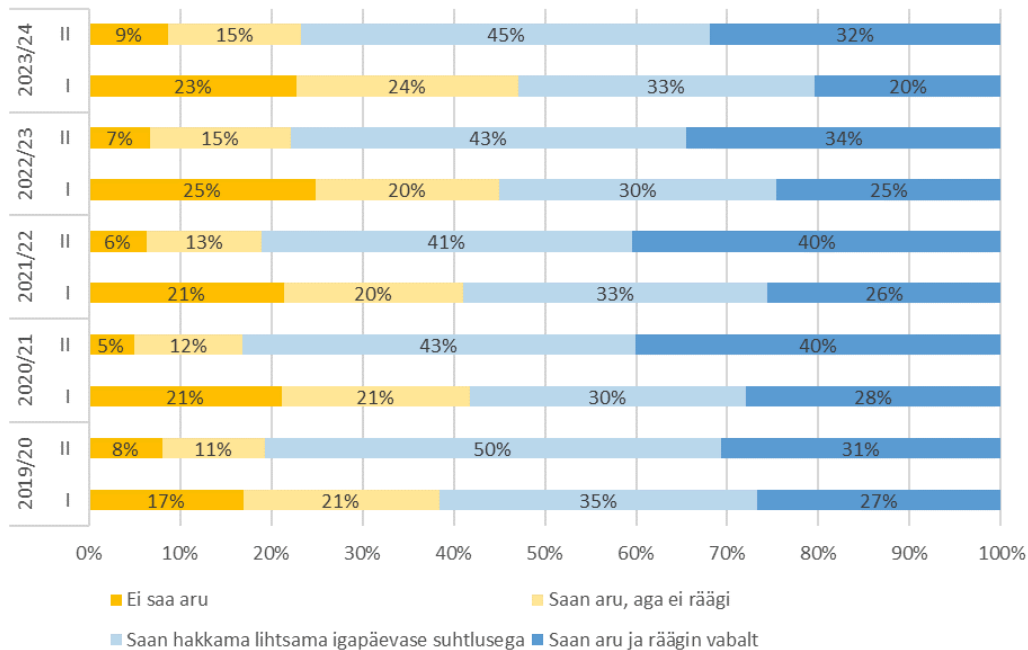
Üldiselt võib märgata rahulolu kerget tõusu, vene kodukeelega vastajate keskmistes võib näha suuremaid erinevusi aastate vahel, kuid antud grupis on näitajate keskmiste usaldusvahemikud oluliselt laiemad, mistõttu ei saa väita, et muutused ka tegelikult oluliselt suuremad oleksid.

4.1.3 Muutused teenistuse jooksul

Alapeatükk uurib lõimumist käsitlevaid tunnuseid, mida on küsitud nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus või küsitud vaid lõpus, kuid mis kirjeldavad teenistuse jooksul kogetut.

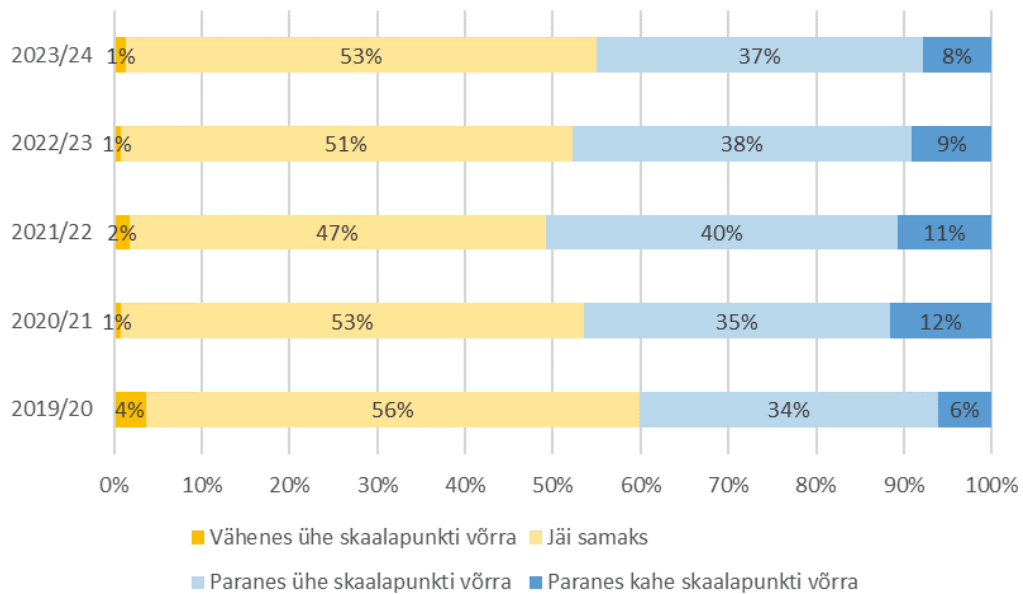
Jooniselt 14 näeme, et iga-aastaselt on vene kodukeelega ajateenistusega liitujate seas ligikaudu viiendik neid, kes väidavad, et ei saa eesti keelest aru. Aastatega on enda eesti keele oskusele

positiivse hinnangu andjate osakaal vähenenud nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus. Varasemate aastatega võrreldes on 2023/24 aastakäigus tõusnud ka nende vene kodukeelega vastajate osakaal, kes ka teenistuse lõpus arvavad, et ei saa eesti keelest aru – nimelt väidab nii pea iga kümnes ajateenija. See tähendab, et vene kodukeelega noore jaoks on võimalik kogu teenistus läbida ka ilma eesti keele valdamiseta. Seda võib tema jaoks võimaldada kaasajateenijast n.-ö. tõlgi olemasolu või ka laiem vene keele kasutus üksuses.

Joonis 14. Vene kodukeelega vastajate protsentjaotus hinnangule enda eesti keele oskusele uuringu ajateenistuse alguses (I etapp) ning lõpus (II etapp).

Vaadates joonist 15 näeme, et igal aastakäigul ei koge ligikaudu pooled vene kodukeelega ajateenijad teenistuse jooksul muutust enda keeleoskuses, sinna sisse jäävad siiski ka need vastajad, kes juba teenistust alustades rääkisid eesti keelt vabalt. 40-50% kogevad tõusu hinnangus oma keeleoskusele. Igal aastal leidub ka neid, kelle hinnang oma keeleoskusele halvenes. See võib tuleneda oma oskuste ümberhindamisest tingitult igapäevaselt keelekeskkonnas viibimisest. Langus väärtuses võib tuleneda ka olukorrast, kus ajateenija ei mäleta, kuidas ta alguses oma keeleoskust hindas.

Joonis 15. Vene kodukeelega vastajate enda eesti keele oskuse hinnangu muutus teenistuse jooksul, protsentjaotus aastati.

Alates 2020/21. aastakäigust, mil ajateenijatelt küsiti teenistuse lõpus esimest korda eesti keele kursusel osalemise kohta, on suurenenud osakaal vene kodukeelega ajateenijatest, kes võtavad osa ajateenistuses pakutavast eesti keele kursusest, osakaal on tõusnud 55 protsendini (vt Tabel 6). Langenud on aga nende keelekursuse läbinud vastajate osakaal, kelle hinnang enda eesti keele oskusele paranes (vt Tabel 7). Kui 2020/21. aastatel koges kolmandik keelekursuse läbinutest eesti keele oskuse paranemist, siis 2023/24. aastakäiguks oli see osakaal langenud ligikaudu 50 protsendini.

Tabel 6. Vene kodukeelega vastajate eesti keele kursusel osalemise protsentjaotus ning vastajate arvud aastati.

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	Kokku
Osalet	42%	50%	52%	55%	50%
Ei osalenud	50%	46%	42%	40%	44%
Kursust ei pakutud	8%	4%	6%	5%	6%
Kokku N (100%)	410	411	464	505	1790

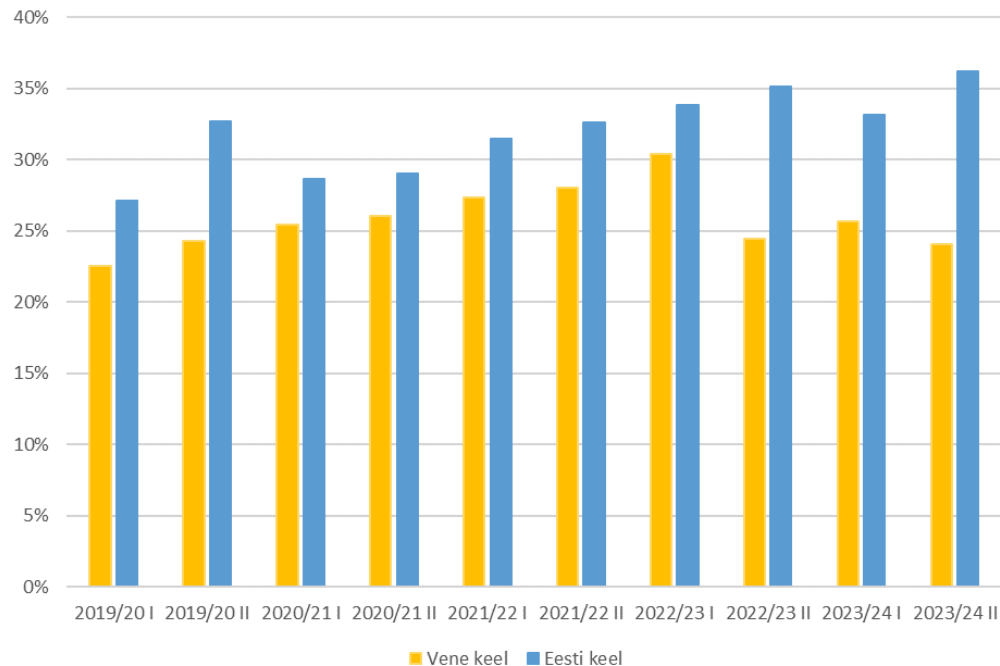
Keelekursusest mitte osa võtnud vene kodukeelega ajateenijatest kogeb keeleoskuse tõusu igal aastal ligikaudu kolmandik. Seega võib järeldada, et keelekursusel osalejate seas on eesti keele oskuse tõusmine küll sagedasem, kuid sugugi mitte kõik osalejad ei saa teenistuse jooksul eesti keelt enda hinnangul märkimisväärselt selgemaks. Samas ei välista keelekursusel mitte osalemine keeleoskuse paranemist, millest võib järeldada, et ajateenijad õpivad keelt ka igapäevast suhtlusest, mitte vaid ametlikult kursuselt. Langus keeleoskuse tõusu kogenute osakaalus võib olla tingitud ka võimalikest muudatustest keelekursuse ülesehituses või ajateenijate vähesemast huvist keel tegelikult selgeks saada, isegi kui alguses otsustati kursusel osaleda. Samuti võib kõrgema algse keeleoskusega ajateenijate jaoks kursus olla liiga algeline.

Tabel 7. Eesti keele oskuse paranemine vene kodukeelega vastajate protsentjaotus eesti keele kursuse läbinute ja mitteläbinute võrdluses aastati.

Aastakäik	Keeleoskuse paranemine	Osales keelekursusel	Ei osalenud keelekursusel	Kokku
2020/21	Jah	66%	32%	46%
	Ei	35%	68%	54%
	Kokku	100%	100%	100% (N=407)
2021/22	Jah	64%	38%	51%
	Ei	36%	62%	49%
	Kokku	100%	100%	100% (N=411)
2022/23	Jah	64%	30%	48%
	Ei	36%	70%	52%
	Kokku	100%	100%	100% (N=407)
2023/24	Jah	53%	35%	45%
	Ei	47%	65%	55%
	Kokku	100%	100%	100% (N=497)
Kokku	Jah	61%	34%	47%
	Ei	39%	66%	53%
	Kokku	100%	100%	100% (N=1722)

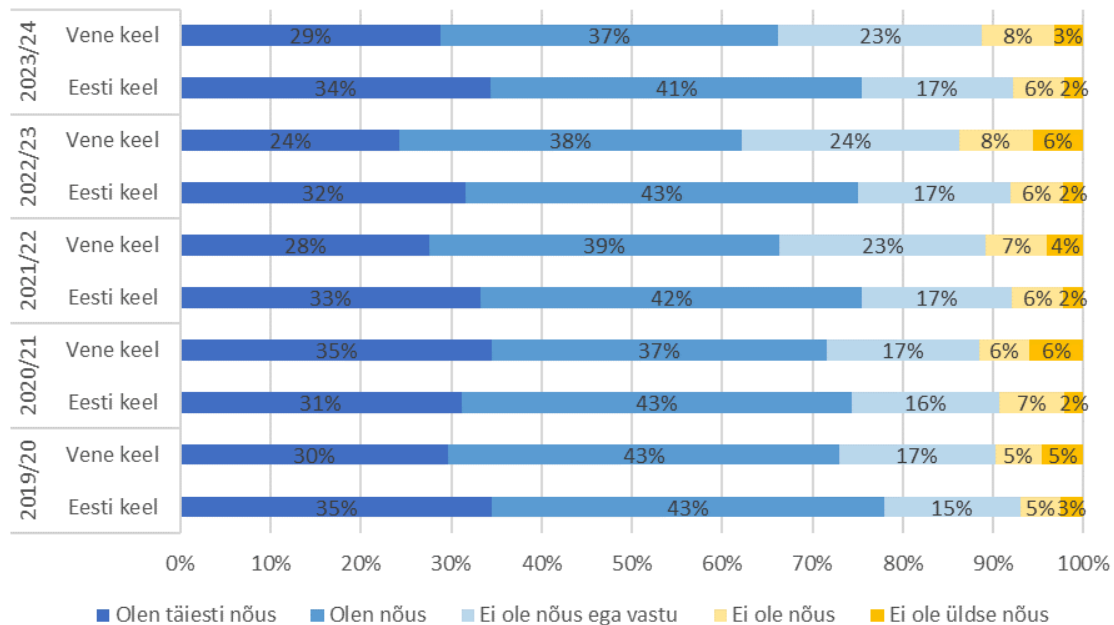
Jooniselt 16 näeme, et nii eesti kui vene kodukeelega vastajate seas on reeglina ajateenistuse jooksul kasvanud nende vastajate osakaal, kes väidavad, et oleksid tulnud ajateenistusse ka juhul, kui see oleks vabatahtlik. Eesti kodukeelega vastajate seas nende vastajate osakaal uuritava perioodil üsna stabiilselt tõusnud, jõudes 2023/24. aastakäigu lõpuks üle 35%. Vene kodukeelega ajateenijate seas langes osakaal järsult 2022/23. aastakäigu kestel, jäädes peale seda umbes 25% juurde.

Seega võib nii varem välja toodud oma-algatusliku liitumise kui ka vabatahtlikult ajateenistuses osalemise tunnuste puhul märgata, et kui eesti kodukeelega ajateenijate puhul on noorte soov ajateenistusest osa võtta jäänud uurimisperioodil umbes samale tasemele või natuke tõusnud, siis vene kodukeelega vastajate vabatahtlikkus ajateenistuses osaleda tõusis kuni aastani 2022, peale mida toimus järsk langus, mida võib ajaliselt seostada Venemaa agressiooni ägenemisega Ukrainas 2022. aasta alguses.

Joonis 16. Osakaal eesti ja vene kodukeelega vastajatest, kes tuleks ajateenistusse, kui see oleks vabatahtlik, küsitud ajateenistuse alguses (I etapp) ja lõpus (II etapp).

Uurides ajateenijate hinnangut sellele, kui palju leidsid nad teenistust tuttavaid, kellega suhelda ka edaspidi, võib märgata, et kuni aastateni 2020/21 oli tunnuse jaotus eesti ja vene kodukeelega vastajate seas sarnane (vt Joonis 17). Suurem erinevus hakkas gruppide vahel esinema 2021/22. aastakäigust, millest alates nõustus igal aastal ligikaudselt 75% eesti kodukeelega ajateenijatest, et leidis teenistusest häid tuttavaid, samas kui vene kodukeelega vastajate seas on osakaal jäänud 65% lähedale. Ka siin langeb muutus kokku Vene täiemahulise sõja algusega Ukrainas, mistõttu võib oletada, et poliitiline olukord võis kiilu lüüa ka vene kodukeelega ajateenijate suhetesse teiste ajateenijatega.

Joonis 17. Küsimuse “Nüüd, kui olete ajateenistuse läbinud, kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale? - Ajateenistuses leidsin endale palju häid tuttavaid, kellega on kavas suhelda ka edaspidi” vastuste protsentjaotused eesti ja vene kodukeelega vastajate seas aastati.

4.2 Kohusetundest riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni muutus ajateenistuse jooksul

Antud peatükk uurib, kuidas mõjutavad erinevad faktorid tõenäosust, et ajateenija kogeb teenistuse jooksul tõusu või langust selle osas, kui palju motiveerib teda ajateenistusse panustama kohusetunne enda riigi ja rahva ees. Analüüsiks kasutatakse multinomiaalset logistilist regressioonimudelit.

Tabelist 8 näeme, kõikidest uuringu mõlemas etapis osalenud vastajatest (N=12 474) osalenud vastajatest sobis mudelis analüüsimiseks 10 028 (80,3%), ülejäänud vastajad jäid analüüsist kõrvale, kuna omasid vähemalt ühes analüüsitava tunnusese puuduvat väärtust. Logistilise regressioonimudeli kirjeldusastet väljendab tõepärafunktsiooni (L) muut (χ^2) konstantse mudeli tõepärafunktsioonist (L_0) (Tooding, 2007). Kõikide mudelite puhul muut on on tõepärafunktsioonid konstantse mudeli omast kõrgemad, seega võib pidada mudelite kirjeldusastet konstantsetest mudelitest paremaks. Mudelite kirjeldusastmeid ei saa võrrelda üksteisega, kuna mudelid käsitlevaid erinevaid indiviidide gruppe ning omavad ka erinevat vabadusastmete arvu. Nagelkerke'i Pseudo R^2 näitajate põhjal on kõige

kõrgem sobitusaste andmetega vene kodukeelega vastajate puhul (14,5%), eesti kodukeelega vastajate grupis on sama näitaja 8,5%, kõikide vastajate puhul 9,4%. Kõikide mudelite puhul on siiski tegemist pigem nõrga seosega taustatunnuste ning sõltuva tunnuse vahel. Seost võib pidada tugevaimaks vene kodukeelega vastajate mudelis.

Tabel 8. Multinomiaalsete logistiliste regressioonide mudelite näitajad kõikide vastajate, eesti kodukeelega ning vene kodukeelega vastajate mudelites.

Näitaja	Kõik vastajad	Eesti kodukeel	Vene kodukeel
Vastajate arv (N)	10 095	8474	1506
$-2 \ln L_0$	17506,88	14487,82	3222,52
$-2 \ln L$	16630,38	13828,09	3016,31
$\chi^2 (-2 \ln L)$	876,5	659,73	206,21
Vabadusastmete arv df	30	30	36
Olulisuse tõenäosus p	<,001	<,001	<,001
Coxi-Snelli Pseudo-R ²	,083	,075	,128
Nagelkerke'i Pseudo-R ²	,094	,085	,145
McFaddeni Pseudo-R ²	,041	,037	,064

Mudelite vabaliikmeid omaette võrrelda ei saa, kuna kõikide taustatunnuste nullväärtustele võimalik anda sisulisi tähendusi. Siiski saab vabaliikmeid omavahel võrrelda – kui kõikide taustatunnuste väärtused on null, on kohusetundest tingitud motivatsiooni tõusu gruppi kuulumine igas kodukeele rühmas kõige madala tõenäosusega (vt Tabel 9, 10 ja 11). Motivatsiooni samale tasemele jäämine ehk taustakategooriasse kuulumine on sel puhul kõige tõenäolisem kõikide vastajate ning eesti kodukeelega vastajate seas. Vene kodukeelega vastajate seas on tõenäosus motivatsiooni samaks jäämiseks ja langemiseks ligikaudu sama.

Vaadates **rahulolu ploki** tunnuseid näeme, et kõige tugevamalt mõjutab kohusetunde muutumise tõenäosust **rahulolu kogu teenistusega**. Kõikides gruppides tõstab tunnuse tõusmine ühe punkti võrra tõenäosust motivatsiooni kasvuks ligikaudu 20%, samas kui tõenäosus motivatsiooni languse gruppi kuulumiseks langeb 15-21% (vt Tabel 9). Tunnus omab tugevat mõju ka kõikide algse motivatsiooni taseme gruppides, mõju saab pidada tugevaimaks nende seas, kes hindavad teenistuse alguses oma motivatsioonitaset mõõdukaks. Võib järeldada, et teenistuse kogemus mõjutab enim just neid, kes ei tule teenistusse niivõrd tugevate tunnetega riigi vastu tuntavas kohusetundes, saadav kogemus võib tema hoiakuid mõjutada nii positiivselt kui ka negatiivselt.

Kõikides gruppides võib märgata ka positiivset seost **rahuloluga ülematega**. Tunnuse kasv tõstab tõenäosust motivatsiooni kasvu gruppi kuulumiseks, samas kui seost selle langusega väita ei saa. Seos on tugevaim vene kodukeelega ajateenijate seas. Uurides tunnuse mõju vastavalt algsele motivatsiooni tasemele, näeme, et tugevaim on mõju nende jaoks, kelle algne motivatsioon on tugev või väga tugev. Seega on suhted ülematega eriti olulised ühelt poolt nendele, kes tulevad teenistusse kõrge teotahtega, aga samas ka neile, kelle kodukeel erineb ajateenistuse igapäevakeelest. **Rahuloluga teiste ajateenijatega** üheski grupis olulist mõju väita ei saa.

Nõrka mõju motivatsiooni taseme muutusele võib märgata ka **ajateenistuse jooksul tuttavate leidmise** puhul. Kõikide vastajate ning eesti kodukeelega vastajate seas tõstab tunnuse väärtuse kasv vähesel määral tõenäosust kogeda teenistuse jooksul muutust kohusetundes. Usaldusvahemiku alumine ots katab siiski ka 1, seega võib antud seos olla ka väga nõrk või olematu. Vene kodukeelega vastajate seas seost väita ei saa. Lisa 1 tabelist x näeme aga, et ajateenistuses tuttavate leidmisel on positiivne mõju just neile ajateenijatele, kelle algne kohusetundest tingitud motivatsioon on madal. Nende vastajate puhul tõstab tuttavate leidmise tunnuse väärtuse kasv tõenäosust kogeda motivatsiooni kasvu keskmiselt 10%.

Uurides **teenistuse lõpuks saavutatud auastme** mõju, näeme, et võrreldes teiste saavutatud auastmetega on neil, kes ajateenistuse reamehena lõpetavad, mõnevõrra kõrgem šanss kogeda motivatsiooni langust. Mõju saab väita kõikide vastajate ning eesti kodukeelega vastajate seas, vene kodukeelega vastajate puhul see faktor olulist rolli ei mängi. Vaadates lisa 1 tabelit x, võime näha, et põhjuseks on algne kohusetundest tingitud motivatsiooni tahe – reameheks jäämine mõjutab motivatsiooni muutust juhul, kui teenistusega liituti kõrge motivatsiooniga. Võib järeldada, et enamik reamehena lõpetajaid tulid teenistusse madalama motivatsiooniga ning seeläbi ilma ootusteta saavutada kõrgem auaste, seega ei muserdanud saadud auaste neid. Kõrgem algne motivatsioon, mis on vene kodukeelega vastajatele vähem omane, tähendab aga pettumust, kui kõrgemat auastet ei saavutata.

Tabel 9. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Kõik vastajad, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhe exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-1,13			
Rahulolu kogu teenistusega	0,19	1,21	1,14	1,29
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,01	0,99	0,93	1,06
Rahulolu suhetega ülemustega	0,08	1,09	1,03	1,15
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,03	1,03	0,97	1,10
Auaste - reamees ¹	0,03	1,03	0,91	1,15
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,08	0,92	0,81	1,04
Kutse - jaanuarikutse ²	0,15	1,17	0,98	1,39
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,35	0,71	0,62	0,81
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,25	0,8	0,69	0,89
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	-0,05	0,96	0,84	1,08
Liitumine omal algatusel ⁶	0,01	1,01	0,91	1,13
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,02	0,98	0,83	1,16
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,3	0,74	0,63	0,87
Aastakäik 2021/22 ⁷	-0,02	0,98	0,84	1,15
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,22	0,8	0,68	0,94
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	-0,60			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,22	0,80	0,76	0,84
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,01	0,99	0,94	1,04
Rahulolu suhetega ülemustega	-0,03	0,98	0,93	1,02
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,03	1,03	0,98	1,09
Auaste - reamees ¹	0,1	1,1	1	1,22
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,18	0,83	0,75	0,93
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,24	0,79	0,67	0,93
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	0,69	1,98	1,74	2,26
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,42	1,53	1,36	1,72
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,36	1,43	1,27	1,6
Liitumine omal algatusel ⁶	-0,01	0,99	0,9	1,08
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,1	0,9	0,77	1,05
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,21	1,24	1,08	1,42
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,25	1,29	1,12	1,48
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,15	1,17	1,02	1,34

Siin ja edaspidi:

¹ - Taustakategooria: Muu auaste kui reamees

² - Taustakategooria: juulikutse

³ - Taustakategooria: pigem/kindlasti mittevajalik

⁴ - Taustakategooria: pigem/kindlasti mittevajalik

⁵ - Taustakategooria: mitteoluline

⁶ - Taustakategooria: liitumine kutse alusel

⁷ - Taustakategooria: aastakäik 2023/2024

Võrreldes ajateenistuse **ajaliselt erinevate kutsetega alustamise** mõju, näeme kõige tugevamaid kohusetundest riigi vastu tingitud motivatsiooni languse osas. Võrreldes ajateenistuse juuni kutsega alustamisega, on nii oktoobri- kui ka jaanuarikutse puhul vastajatel oluliselt väiksem tõenäosus tõenäosus motivatsiooni languseks. Kõikide ning eesti vastajate seas on nendes kutsetes alustajate šanss kogeda motivatsiooni langust selle samale tasemele jäämise asemel ligikaudu 15-20% madalam, vene kodukeelega vastajate seas on tõenäosus aga lausa keskmiselt 40% madalam. Lisas esitatud tabelid annavad infot, et seos kehtib põhiliselt nõrga kuni mõõduka algse motivatsiooniga vastajate seas.

Võib järeldada, et muu kutsega kui suvise kutsega liitujate jaoks on motivatsiooni langemise tõenäosus madalam just seetõttu, et nad alustasid teenistust madala motivatsiooniga, mis mõjutas neid ka teenistust alustama hiljem või läbima 11-kuulise asemel vaid 8-kuulise teenistuse. Seega viitavad need tunnused küll madalale kohusetundele ja motivatsioonile, kuid ei ole abistavad ennustamiseks ajateenistuse integreerivat mõju.

Auastmel on oluline mõju vaid nende vastajate puhul, kes liitusid ajateenistusga kõrge motivatsiooniga panustada. Nende puhul tõstab reameheks jäämine tugeval määral tõenäosust, et teenistuse jooksul kohusetundest tingitud motivatsioon langeb. Võime järeldada, et reamehena ajateenistusest väljumine ei oma mõju nende vastajate jaoks, kes sisenesid madalama motivatsiooniga ning suure tõenäosusega ei avaldanud soovi kõrgema auastme omandamiseks, samas kui kõrge motivatsiooniga ajateenija jaoks võis reameheks jäämine tähendada soovitud auastmeni mitte jõudmist, mis võib mõjuda pettumusena ning mõjutada negatiivselt motivatsiooni panustada.

Tugevaimad seosekordajad esinevad **ajateenistuse vajalikkuse** tunnustes. Võrreldes ajateenistuse alguses teenistuse riigi julgeoleku jaoks pigem mittevajalikuks või mittevajalikuks pidamisega, on nende seas, kes seda pigem vajalikuks või vajalikuks peavad, tõenäosus kogeda motivatsiooni langust kõikides gruppides pea kaks korda kõrgem. Ka ajateenistuse isikliku arengu jaoks vajalikuks pidamine tõstab motivatsiooni languse tõenäosust võrreldes motivatsiooni samaks jäämisega gruppides ligikaudu 40-50%. Sarnane mõju on ka sellel, kui vastaja peab oluliseks **ajateenistuse rolli kui Eesti riigi kohta teadmiste andja**, võrreldes sellega kui seda oluliseks ei peeta.

Tabel 10. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Eesti kodukeelega vastajad, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhte exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-1,03			
Rahulolu kogu teenistusega	0,18	1,20	1,12	1,28
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,04	0,97	0,90	1,04
Rahulolu suhetega ülemustega	0,08	1,08	1,01	1,15
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,06	1,06	0,99	1,14
Auaste - reamees ¹	0,06	1,07	0,94	1,21
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,1	0,91	0,79	1,04
Kutse - jaanuarikutse ²	0,27	1,31	1,06	1,62
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,38	0,69	0,59	0,81
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,25	0,78	0,68	0,9
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	-0,09	0,92	0,8	1,06
Liitumine omal algatusel ⁶	-0,01	0,99	0,88	1,12
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,03	0,97	0,81	1,17
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,34	0,71	0,59	0,85
Aastakäik 2021/22 ⁷	-0,08	0,93	0,78	1,11
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,22	0,8	0,67	0,96
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	-0,55			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,24	0,79	0,75	0,84
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,01	0,99	0,93	1,05
Rahulolu suhetega ülemustega	-0,03	0,98	0,93	1,03
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,04	1,04	0,98	1,10
Auaste - reamees ¹	0,1	1,11	0,99	1,23
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,14	0,87	0,77	0,98
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,15	0,86	0,71	1,04
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	0,65	1,92	1,65	2,23
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,45	1,57	1,39	1,79
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,29	1,34	1,18	1,52
Liitumine omal algatusel ⁶	-0,04	0,96	0,87	1,06
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,09	0,92	0,77	1,08
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,23	1,26	1,09	1,46
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,22	1,25	1,08	1,46
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,19	1,2	1,04	1,39

Võrreldes **aastakäiguga** 2023/24, on kõikide vastajatega mudelis varasematel aastatel motivatsiooni tõusmise šansid veidi madalamad. Kolmel varasemal aastal oli motivatsiooni teenistuse jooksul langemise tõenäosus võrreldes viimase aastaga kõrgem. Sama seos kehtib eesti kodukeelega vastajate puhul. Vene kodukeelega vastajate puhul mõju väita ei saa, põhjuseks on ka laiad usaldusvahemikud, mis on tingitud vene kodukeelega aastakäikude gruppide väiksematest suurustest.

Vaadates tabelit 11 näeme, et vene kodukeelega ajateenijate mudelisse lisatud keeleoskust uurivaid tunnuseid, ei saa väita seost kohusetundest tingitud motivatsiooni tõusu tõenäosusega . Madal või keskmine **keeleoskuse tase teenistuse alguses** langetab aga motivatsiooni languse gruppi kuulumise šansse. Taaskord võib põhjuseks olla juba algselt madal kohusetunde tunnetus, mistõttu ei ole tõenäoline, et see teenistuse käigus veel enam langeda saaks. **Keeleoskuse muutusel** võrreldes selle samaks jäämisega kohusetundest tingitud motivatsiooni muutusega seost väita ei saa.

Tabel 11. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Vene kodukeelega vastajad, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhe exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-1,10			
Rahulolu kogu teenistusega	0,16	1,17	1,02	1,35
Rahulolu ajateenijate suhetega	0,08	1,08	0,95	1,24
Rahulolu suhetega ülemustega	0,13	1,14	0,99	1,30
Tuttavate leidmine ajateenistuses	-0,03	0,98	0,85	1,12
Auaste - reamees ¹	-0,33	0,72	0,51	1,01
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,1	0,9	0,67	1,22
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,11	0,9	0,63	1,28
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,17	0,84	0,61	1,16
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,3	0,75	0,55	1,01
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,13	1,13	0,86	1,49
Liitumine omal algatusel ⁶	0,19	1,2	0,91	1,59
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,13	0,88	0,578	1,34
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,12	0,82	0,56	1,21
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,16	1,18	0,8	1,73
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,21	0,81	0,55	1,2
Keeleoskus alguses - ei saa aru ⁸	0,17	1,18	0,73	1,92
Keeleoskus alguses - keskmine ⁸	-0,11	0,9	0,62	1,3
Keeleoskuse paranemine ⁹	0	1	0,74	1,34
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	0,02			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,16	0,85	0,74	0,98
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,10	0,91	0,80	1,03
Rahulolu suhetega ülemustega	-0,02	0,98	0,86	1,12
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,01	1,01	0,88	1,15
Auaste - reamees ¹	0,1	1,1	0,78	1,56
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,5	0,61	0,45	0,82
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,43	0,65	0,46	0,93
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	0,68	1,97	1,44	2,68
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,29	1,34	0,99	1,82
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,57	1,78	1,34	2,35
Liitumine omal algatusel ⁶	0,23	1,26	0,96	1,66
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,33	0,72	0,47	1,12
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,02	0,98	0,67	1,43
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,3	1,36	0,93	1,98
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,12	0,89	0,6	1,31
Keeleoskus alguses - ei saa aru ⁸	-0,6	0,55	0,34	0,9
Keeleoskus alguses - keskmine ⁸	-0,32	0,73	0,51	1,03
Keeleoskuse paranemine ⁹	-0,08	0,93	0,69	1,25

⁸ - Taustakategooria: keeleoskus: hea

⁹ - Taustakategooria: keeleoskus jäi samaks

5. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Antud töö eesmärk oli välja selgitada erinevused hoiakutes eesti ja vene kodukeelega ajateenijate seas, seejuures saades teada, kuidas on võimalikud erinevused muutunud perioodil 2019/20-2023/24. Lisaks erinevuste leidmisele oli eesmärgiks ka seletada, millist mõju avaldab ajateenistus selle läbijatele kui Eesti identiteedi ja isamaalisuse kasvatajana. See peatükk arutleb töö analüüsi osas jõutud tulemuste üle, sidudes neid teoreetilise tausta ning Eesti ühiskonna kontekstiga.

5.1 Ajateenijate hoiakud aastakäikude võrdluses

Enamikes analüüsitud tunnustes ilmnes uuringuperioodil sarnane muster – perioodi esimesel poolel olid hinnangud ning hoiakud muutumas positiivsemateks nii eesti kui ka vene kodukeelega ajateenijate seas. Seda võis märgata nii töö sõltuva tunnuse ehk riigi ees tuntavast kohusetundest tingitud panustamise motivatsiooni kui ka mitmete sõltumatute tunnuste puhul. Näiteks toimus positiivsete hinnangute osakaalu tõus ajateenistuse vajalikkuse tunnuste, ajateenistusega vabatahtlikult liitumise ja vene kodukeelega vastajate puhul ka eesti keele oskuse tunnuse puhul. See läheb teatavasse vastuollu avaliku arvamusega riigikaitsest, kus ajateenistuse toetus oli perioodil kerges languses (Eesti Uuringukeskus, 2022).

Märgatav muutus toimus mitmetes hoiakutes aga 2022. aasta paiku. Ajaliselt saab hoiakutes toimunud muutusi kokku viia poliitilise olukorra muutusega 2022. aasta esimestel kuudel, mil algas Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse. Andmetest võib näha, et sellest hetkest hakkasid eesti kodukeelega vastajate hinnangud veelgi tõusma. On näha, et muutunud julgeolekuolukord tõstis eesti kodukeelega noorte kaitsetahet ning ka hinnangut sellele, kui oluline on ajateenistus riigi jaoks.

Vene kodukeelega ajateenijate seas olid 2022. aasta muutused teistsugused. Kohusetundest tingitud motivatsiooni ja ajateenistuse vajalikkuse puhul tõusid ka nende hinnangud, kuid muutused jäid võrreldes eesti kodukeelega ajateenijatega tagasihoidlikeks. Enamike teiste tunnuste puhul toimus vene kodukeelega vastajate puhul aga eesti kodukeelega vastajatest vastupidine muutus. Olukord halvenes nii ajateenistusega vabatahtlikult liitumise, saavutatud auastmete kui ka eesti keele oskuse puhul. Samuti langes vene kodukeelega vastajate seas nende osakaal, kes ajateenistustest häid tutvavaid leidsid. Ka 2023. lõimumismonitooringus ilmnes, et Eestis on Venemaa ja Ukraina sõja algus enam negatiivselt mõjutanud muust rahvusest elanikke suhteid (Esko, 2023).

Ajateenistuse toetuse osas ei lähe ajateenijate arvamused kokku laiemale avalikkuse arvamustega, nimelt võis peale 2022. aastat Eestis elavate mitte-eestlaste seas märgata just nimelt järsumat tõusu ajateenistuse toetuses (Eesti Uuringukeskus, 2024). See võib tuleneda noorte mitte-eestlastest meeste keskmisest madalamast kaitsetahtest. See võib osaliselt olla tingitud ka sellest, et noorte meeste puhul on tegemist just nendega, keda ajateenistus tegelikult puudutab, mis võib võrreldes teiste elanikega pärssida nende toetust kohustuslikku teenistusse.

Tulemused lähevad aga kokku Eesti ühiskonna lõimumismonitooringu tulemustega, mille põhjal on vähenenud elanike osakaal, kes Eestis toimuvat lõimumisprotsessi edukaks peavad (Lauristin, 2023). Integratsiooniprotsessi on peatanud ning isegi tagasisuunas liikuma pannud Venemaa agressioonist tingitud poliitiline olukord. Nii üldsuse kui ka ajateenijate hinnangutest selgub, et olukord on löönud kiilu omavahelistesse suhetesse ja mõjutanud ka kaitsetahet.

5.2 Muutused ajateenistuse jooksul

Vaadates töö analüüsi osa sõltuvat tunnust ehk riigi ja rahva ees tuntavast kohusetundest tingitud motivatsiooni teenistusse ja kaitsetegevusse panustada, ei ilmne, et ajateenistus omaks ühest tugevat isamaalisust kasvatavat mõju. Pea poolte ajateenijate hinnang tunnusele jääb teenistuse jooksul samaks, ülejäänud ajateenijatest enamad kogevad hinnangus langust. Vene kodukeelega vastajate seas on motivatsiooni tõus sagedasem. Arvesse on aga vajalik võtta, et vene kodukeelega omavad teenistuse alguses eesti kodukeelega kaaslastest madalamat hinnangut tunnusele, mistõttu on nende seas tõus tõenäolisem. Eesti kodukeelega vastajate seas on seis aga vastupidine.

Kohusetundest riigi ja rahva vastu tuleneva motivatsiooni puhul peab arvesse võtma tunnuse kahte tahku – kohusetunne Eesti riigi ja rahva ees ning motivatsioon kaitsevärke/ajateenistusse panustada. Ankeedis küsitakse ajateenijate panustamise motivatsiooni kohta kuus küsimust, seega on neil võimalus välja tuua, kui palju neid erinevad aspektid ajateenistuse töös motiveerivad. Siiski võib kogu ploki vastuseid mõjutada ajateenija üldine motivatsiooni tase – isegi kui vastaja tunneb oma riigi ja rahva ees kohusetunnet, võib vastust mõjutada ka üldine motivatsioonipuudus, mida võib mõjutada halb kogemus teenistuses, tüdimus, või ka isiklikud probleemid. Seega peab tulemuste analüüsil arvestama, et muutus motivatsioonis ei pruugi tuleneda ainult kohusetunde muutuses. Siiski on võimalik gruppide võrdlus ning motivatsiooni muutuse mõjutajate hindamine.

Ajateenistus on efektiivne eesti keele õpetaja vaid osadele vene kodukeelega ajateenijatele. Ajateenijatega osakaal, kes teenistusega liitudes saavad eesti keelest aru ning räägivad seda vabalt, on aastatega langenud, samas kui tõusnud on nende osakaal, kes keelest üldse aru ei saa. Teenistusest lahkudes on üldine keeleoskuse tase küll tõusnud, kuid aastatega on suurenenud ka nende vene kodukeelega noorte osakaal, kes lahkuvad ajateenistusest ilma vähimagi eesti keele oskuseta. Samuti ilmnes andmetest, et madala keeleoskusega ajateenijate seas on ka rohkem neid, kes uuringu teisel etapil ei osale. See võib samuti viidata madalamale kaasatusele tegevustes, samas muutes neid ka raskemini uuritavateks.

Lõimumisel on keeleoskus oluline kultuurilise integratsiooni mõõde (Williams ja Ortega, 1990). Kuna Eesti ühiskonnas on langemas ka osakaal eesti emakeelega rahvastikust, kes vene keelt kõneleks, võib ühise keele puudumine viia gruppide kokkupuudete vähenemiseni. Gruppide omavaheline interaktsioon aga eelduseks akulturatsioonile ning seeläbi ka teiste integratsiooni tahkude saavutamisele (Redfield jt., 1936). Suhtluskeele mitte valdamine võib takistuseks saada ka totaalse institutsiooni toimimisel. Kui institutsiooni liige jääb välja pidevast omavahelisest ning ka ülematega suhtlusest, võib ta kogeda vähem sarnasust ja lähedust teistest liikmetest ning kõrvale jääda ühise identiteedi loomisest.

Tähele võib panna, et ka keelekursusel osalemine ei pruugi kaasa aidata vene kodukeelega ajateenijate eesti keele oskusele. Igal aastal tunnistab rohkem kui kolmandik keelekursusel osalenutest keelekursuse lõpus, et ei kogenud teenistuse jooksul tõusu enda keeleoskuses. 2023/24. aastakäigus tõusis hinnang enda keeleoskusele vaid veidi üle pooltel keelekursuse läbinute. Sellest võib järeldada, et hetkel muu kodukeelega ajateenijatele pakutav eesti keele kursus ei ole paljudele ajateenijatele kasulik. Soovides teenistust läbivate eesti keele oskust tulevikus tõsta, võib olla vajalik muudatuste tegemine kursuses või lisameetodite rakendamine.

Vähesemast kokkupuutest ajateenijate vahel annab aimu ka eesti ja vene kodukeelega ajateenijate jaotus selle osas, kui paljud leiavad endale ajateenistusest häid tuttavaid. Kui varem ei olnud erinevus nii suur, siis eriti viimastel aastatel leiavad vene kodukeelega ajateenijad endale häid tuttavaid vähem. See võib aga tähendada ka sotsiaalse lõimumise vähest edukust. Siiski ei anna andmed meile otsest aimu sellest, kellega ajateenijad teenistuses suhteid loovad. On ka võimalik, et mõlemad grupid loovad sõprussuhteid endaga sama kodukeelega ajateenijatega, mis puhul interaktsiooni ei toimu. Sel

juhul kannataks ka rühmade sotsiaalne ühtsus ning omavaheline solidaarsus, mis on tingitud nii koos tegutsemisest, aga ka emotsionaalsetest sidemetest (Siebold, 2012)

5.3 Ajateenistus kui integreerija ning isamaatunnetuse looja ning seda mõjutavad tegurid

Multinomiaalsete logilistiliste regressioonimudelite uuris töö abil tõenäosust, et ajateenija motivatsioon riigikaitsele panustada, tulenevalt kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu, muutub teenistuse jooksul paremuse või halvemuse poole, selle asemel, et jääda samale tasemele, seejuures võrreldi omavahel kõiki vastajaid, eesti kodukeele ning vene kodukeelega vastajaid.

Ilmnes, et tugev motivatsiooni tõusu prognoosija on kõikides gruppides rahulolu teenistusega ning sellega seotud aspektidega, samas kui kõrgem rahulolu kogu ajateenistusega vähendas ka tõenäosust motivatsiooni langemiseks. See näitab, et teenistuses saadud kogemus mõjutab tugevalt nii motivatsiooni panustada kui ka seda, kuivõrd tunneb ajateenija teenistuse lõpuks kohusetunnet, mille põhjal võib oletada tugevamat ühtekuuluvust Eesti riigi ja rahvaga.

Ajateenistuse alguses enda kohusetundest tingitud motivatsiooni nõrgaks või olematuks hinnanud ajateenijate puhul tõstab positiivne kogemus teenistuses tõenäosust, et motivatsioon teenistusperioodi jooksul kasvab, samas kui kõrgema motivatsiooni puhul vähendab see riski, et motivatsioon teenistuse ajaga langeks. Võib märkida, et mõjud on tugevaimad nende vastajate puhul, kes olid alguses mõõduka motivatsiooni tasemel, mis võib viidata sellele, et mitte nii tugeva meelestatusega noore puhul võib ajateenistuse mõju puhul saada olulisemaks faktoriks just saadud kogemuse positiivsus.

Teenistusest heade tuttavate leidmisel võis teatavat mõju näha eesti kodukeelega vastajate seas, kuid mõju tuli tugevamini välja madala või mõõduka algse motivatsiooni gruppides. Mõlemate puhul tõstis tuttavate leidmine tõenäosust, et vastaja kohusetundest tingitud motivatsioon kasvab teenistuse jooksul. See annab märku sotsiaalse ühtekuuluvuse olulisusest – grupi kokkukuuluvus võib kohati olla suurem motivatsioon võitlemiseks kui poliitilised eesmärgid (Shils ja Janowitz, 1948).

Läbisaamine ülemustega tõstis motivatsiooni tõusu tõenäosust kõikides gruppides, kuid eriti vene kodukeelega vastajate seas. Tulemused viitavad sellele, et ülemad mängivad rolli isamaalisuse ja

motivatsiooni tekkimisel ajateenistuse vältel. Ülemaid võib ajateenistuses pidada ka institutsiooni esindajateks, mistõttu võib kogemus nendega ajateenija kogemust mõjutada isegi enam kui kaasajateenijad. Tulemused annavad kinnitust ka Sieboldi (2012) teooriale, mille põhjal aitab sotsiaalse ühtsuse ning seeläbi üksuse edukusele kaasa hea ülemapoolne juhtimine.

Tugevat mõju nii motivatsiooni tõusu kui ka languse tõenäosusele võrreldes selle samaks jäämisega avaldasid mudelites ajateenistuse vajalikkuse ja ootuste tunnused. See juures langetas faktorite oluliseks pidamine šansse motivatsiooni tõusuks, samal ajal tõstes riski motivatsiooni languseks. Mõju esines põhiliselt vaid neile vastajatele, kellel oli teenistusega liitudes madal motivatsioon. Tulemused annavad märku, et vastajatel, kes alustasid teenistust kõrgete ootustega Eesti ajateenistuse rollile ühiskonnas, võivad teenistuse jooksul kogeda, et kogemus ei vasta nende kõrgetele ootustele, mis omakorda vähendab motivatsiooni panustada ning kohusetunde tunnetamist riigi ja rahva ees.

Võrreldes omavahel teenistuse läbimise aastakäike, esinevad suuremad erinevused 2023/24 aastakäigust kolmel varasemal aastal, mil kohusetundest tingitud motivatsiooni tõusmise tõenäosus oli võrreldes selle samaks jäämisega madalam, samas kui selle langemise tõenäosus oli kõrgemal tasemel. See tähendab, viimasel lõppenud aastakäigul oli ajateenijate tõenäosus motivatsiooni kaotada madalam kui varem, samas kui vene kodukeelega vastajate puhul aastakäik tugevat rolli motivatsiooni muutumise tõenäosuses ei mängi. Seega näeme, et eesti kodukeelega vastajate tõenäosus motivatsiooni langemiseks on vähenenud, kuid sama efekt ei ole mõjunud vene kodukeelega ajateenijatele.

5.4 Uurimuse piirangud

Antud uurimistöös tehtud tõlgendused põhinevad ajateenijate isetäidetava ankeeturingu tulemustel ning ei anna kogu ülevaadet teenistuses toimuvast lõimumisprotsessist. Andmed põhinevad ajateenijate enda tõlgendustel enda olukorrale, näiteks kodukeelele või eesti keele oskusele, samuti võivad andmekogumist ning -kvaliteeti mõjutada välised faktorid.

Samuti tuleb arvesse võtta uuringuetappide vastamismäär – mitte kõik ajateenijad ei võta osa ankeedi täitmisest, seejuures on vastamismäär ajateenistuse lõpus alati märkimisväärselt madalam teenistuse alguse etapist. Kuna enamuses töös tehtud analüüsist põhineb kahe etapi võrdlusel, jäävad uuringust välja ka need vastajad, kes osalesid vaid ühel etapil. Iga-aastaselt leidub ka ajateenijaid, kes

ei võta osa kummastki uuringuetapist, kuna nende vastused andmestikust puuduvad, on raske hinnata, kas nende puudumine on juhuslik või leidub ühine faktor, mis uuringutes osalemine tõenäosust vähendab.

Lisaks tuleb töö analüüsi osa ning regressioonmudeleid tõlgendades meeles pidada, et uuritud faktorid seletasid vaid osa riigi ja rahva vastu tuntava kohusetunde loodud motivatsiooni muutust. Samuti ei saa oluliseks prediktoriteks lugeda kõiki analüüsi kaasatud tunnuseid. Seega peitub suur osa teenistuse jooksul toimuvate muutuste põhjustest muude faktorite taga.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada ajateenistuse roll eesti- ja venekeelsete noorte integreerijana Eesti ühiskonda ning nende isamaa tunnetuse ja identiteedi loojana. Lisaks oli eesmärgiks uurida gruppide hoiakute muutuseid perioodil 2019/20-2023/24 ning ajateenistuse vältel. Sellest tulenevalt püstitati neli uurimisküsimust:

1. Millised muutused on toimunud eesti ja vene kodukeelega ajateenijate hoiakutes, sh. milliseid muutuseid tõi hoiakutes kaasa Venemaa sissetung Ukrainas 2022. aastal?
2. Kuidas muutuvad eesti ja vene kodukeelega ajateenijate hoiakud ajateenistuse jooksul?
3. Millised tegurid mõjutavad seda, kui edukas on ajateenistus eri kodukeelega ajateenijate integreerimisel ja Eesti identiteedi loomisel?
4. Kui hästi toimib Eesti ajateenistus ajateenijate integreerijana Eesti ühiskonda ning nende Eesti identiteedi ja isamaatunnetuse loojana?

Uurimisküsimustele vastamiseks utiliseeriti riigikaitse inimvara kompleksuuringu 2019/20-2023/24 aastakäigu andmeid.

Töö andis ülevaate integratsiooni ja rahvuslikku identiteedi puudutavast teoreetilisest raamistikust ning ajateenistuse potentsiaalset neid aspekte mõjutada, lisades sellele ka tutvustuse lõimingust Eesti ühiskonnas ja ajateenistuse kontekstist. Vastavalt töö eesmärkidele ning teoreetilisele taustale analüüsis uurimus ajateenijate hoiakute ning vaadete muutuseid ajas ning teenistuse vältel, analüüs keskendus multinomiaalsele logistilisele regressioonile, mille eesmärgiks on prognoosida tõenäosust, et ajateenija riigi ja rahva vastu tuntavast kohusetundest tingitud motivatsioon kasvab või kahaneb teenistuse jooksul, võrreldes tõenäosusega jääda samale tasemele.

Vastusena esimesele uurimisküsimusele leiti, et kui uurimisperioodi alguses olid hoiakud nii eesti kui vene kodukeelega vastajate seas paranemas, siis 2022. aastal alanud täiemahuline Venemaa sissetung Ukrainasse tõi kaasa vene ja eesti kodukeelega ajateenijate hoiakute lahknemised. Eesti kodukeelega ajateenijate seas tõusid kaitsetahe ning ajateenistuse vajalikuks pidamine, samas kui vene kodukeelega ajateenijate seas oli tõus väheldane, või muutusid hoiakud märgatavalt negatiivsemaks. Langes muutus ka nende hinnang oma eesti keele oskusele ning suhete loomisele teenistuses.

Uurides hoiakute muutust ajateenistuse jooksul, ei ilmnunud tugevat ühtset mõju kõikidele ajateenijatele. Kõrgema kohusetundest tingitud motivatsiooniga liitunud eesti kodukeelega ajateenijate jaoks võis teenistus paljude jaoks motivatsiooni langetada. Madala algse motivatsiooniga vene kodukeelega ajateenijate seas oli hinnangu tõus tavalisem. Probleemiks lõimumisel võib pidada seda, et ajateenistus ei tõestanud ennast kui efektiivset eesti keele õpetajat vene kodukeelega ajateenijatele. Paljud ei kogunud tõusu enda keeleoskuse hinnangus isegi keelekursus läbides, 2023/24. aastakäigus lõpetas iga kümnes vene kodukeelega ajateenija teenistuse, saamata enda sõnul endiselt eesti keelest isegi aru.

Regressioonimudelite abil saadi vastus kolmandale uurimisküsimusele. Ilmnes, et tugevat mõju kohusetundest tingitud motivatsiooni muutuse prognoosile avaldas rahulolu teenistusega, sh. suhetega teiste ajateenijatega ning ülematega. Vene kodukeelega vastajate seas oli tugevam mõju rahulolu ülematega. Tugev mõju oli ka sellel, kui vajalikuks ning oluliseks peeti ajateenistust selle alguses. Samas olid mitmed mõju avaldavad faktorid põhjendatavad madalama algse kohusetundest tuleneva motivatsiooni tasemega, mistõttu oli motivatsiooni langemise šansse raskem prognoosida.

Tulenevalt eelnevatele vastustele, saab leida vastuse ka viimasele uurimisküsimusele. Antud töö põhjal ei saa väita, et ajateenistus pakuks kõikidele ajateenijatele ühest integreerija ning isamaatunnetuse loojana. Siiski lahkuvad paljud ajateenijad teenistustest kõrgema kohusetundest tingitud motivatsiooniga kaitsetegevusse panustada, enamik ajateenijaid loovad teenistuse käigus omavahelisi häid suhteid ning suur osa vene emakeelega ajateenijatest saab enda jaoks eesti keele selgemaks. Enim tõstab ajateenijate seas tõenäosust kogeda kohusetundest tingitud motivatsiooni kasvu rahulolu ajateenistuse kogemusega. Seega on oluline pakkuda noortele positiivset ajateenistuse kogemust, sealhulgas ka suhteid ülematega. Seeläbi on võimalik kasvatada ajateenijate sotsiaalset ühtsust ning aidata kaasa nende lõimumisele.

Jätkates teema uurimist tulevikus, võiks kvantitatiivseid küsitlusandmeid täiendada ka põhjalikemate intervjuudega ajateenijatega, seda eriti nendega, kelle kodukeeleks on vene keel. See aitaks mõtestada töös saadud tulemusi, andes tähenduse nii hoiakutele, millega vene kodukeelega noored ajateenistusse lähevad, ning ka sellele, kas ja kuidas ajateenistus nende rahvuslikku identiteeti ning sellest tulenevat kaitsetahet mõjutab.

SUMMARY

Comparison of Patriotic Attitudes and Their Changes among Conscripts with Estonian and Russian Home Languages and Their Changes During Conscription. Overview of Human Resources Conscripts' Complex Survey Results 2019-2024

The aim of the masters thesis was to find out the role of conscription in integrating youth with both Estonian and Russian home language into Estonian society, as well as growing their sense of patriotism and national identity. Additionally, the goal was the study the changes in attitudes between the home language groups during the years 2019/20-2023/24 and in the course of taking part in the military service. Following these goals, four research questions were posed:

1. What kind of changes have occurred in the attitudes of conscripts with Estonian and Russian home languages, particularly in the light of Russia's full scale invasion into Ukraine in the year 2022?
2. How do the attitudes of conscripts with Estonian and Russian home languages change in the course of conscription?
3. Which factors influence the success of conscription as an integrator and a creator of Estonian identity for conscripts with different home languages?
4. How effective is the Estonian conscription as an integrator and a creator of Estonian identity for conscripts with different home languages?

To answer these questions, data from the National Defence Human Resources Conscripts' Survey (2019/20 to 2023/24 cohorts) was utilised.

The thesis provided an overview of the theoretical framework surrounding integration and national identity, additionally explaining the potential of conscription to influence these aspects. This was supplemented by a contextual overview of integration in Estonian society and the Estonian conscription system. According to the study's objectives and theoretical foundation, the analysis focused on attitude and perception changes between cohorts and during the conscription period. Analysis also focused on a multinomial logistic regression model, which had the aim to predict the likelihood that conscripts' civic duty based motivation would increase or decrease during service, compared to remaining unchanged over the course of conscription.

As a response to the first research question, it was found that while attitudes among both home language groups were improving the first years of the study period, the 2022 Russian full scale invasion of Ukraine caused a divide in attitudes. Among conscripts with Estonian home language, defence willingness and support for conscription increased. On the other hand, changes among conscripts with Russian home language were either minimal or the attitudes became significantly more negative. Additionally there was a decline in their self-assessed Estonian language proficiency and the forming of social ties during the conscription was hindered.

Regarding changes in attitudes during the conscription, no consistent effect for all members was found. For conscripts with Estonian home language that joined the army with higher civic duty based motivation, conscription often lowered their level of motivation. In contrast, increased motivation during conscription was more frequent for respondents with Russian home language. An obstacle for the integration process could be the ineffectiveness of military service in improving Estonian language skills among the conscripts with Russian home language. Many didn't report improvement in language proficiency even among these who took part in an Estonian language course during their service period. In the 2023/24 cohort, every tenth conscript with Russian home language finished their service while claiming to still not understand any Estonian.

The third research question was answered with the results from regression models. Turns out that satisfaction with the service experience, including relations with superiors and other conscripts, had a strong effect on the probability of changes in motivation during the service. Among conscripts with Russian home language, satisfaction with relationships with superiors was particularly influential. Initial attitudes towards the importance and necessity of conscription also played a significant role. However, many of the effects were related to lower baseline civic duty based motivation levels, making predictions of motivation decline during the service more difficult.

According to the previous results, the fourth research question can be answered.

According to the study at hand, it can not be concluded that conscription would function as a universal mechanism of integration and identity formation for all of its' members. Nonetheless, many conscripts finish their military service with increased motivation to contribute to national defence. Most of them develop strong interpersonal relationships with peers during service, and a significant portion of Russian-speaking conscripts improve their Estonian language skills. The strongest

predictor of increased civic duty based motivation was satisfaction with the whole conscription experience, which also includes relationships during the service. Thus, providing a positive service experience is essential for fostering social cohesion and supporting integration among conscripts of both home language groups.

For future research prospects, studies could complement quantitative survey data with in-depth interviews with the conscripts, particularly with those who speak Russian at home. Qualitative insights would help contextualise and interpret the quantitative findings, giving additional meaning to the attitudes conscripts enter the service with and how conscription influences their national identity and willingness to defend the country.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Arreguin-Toft, I. (2005). *How the weak win wars: A theory of asymmetric conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berglund, C., Kasearu, K. ja Kivirähk, J. (2022). Fighting for the (Step)Motherland? Predictors of Defense Willingness in Estonia's Post-Soviet Generation. *Journal of Political & Military Sociology*, 49(2), 146–169. <https://doi.org/10.5744/jpms.2022.2002>
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Biehl, H. (2008). How Much Common Ground is Required for Military Cohesion? Social Cohesion and Mission Motivation in the Multinational Context. *Military Co-operation in Multinational Missions: The Case of EUFOR in Bosnia and Herzegovina*, 191. Kasutatud 01.12.2024, <https://www.academia.edu/download/8527728/Forum%20International%2028.pdf#page=193>
- Bieri, M. (2015). Military conscription in Europe: new relevance. *CSS Analyses in Security Policy*, 180. Kasutatud 10.11.2024, <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/118187>
- Bosswick, W. ja Heckmann, F. (2007). Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities. Kasutatud 23.12.2024, https://www.researchgate.net/publication/297802930_Integration_of_Migrants_Contribution_of_Local_and_Regional_Authorities
- Carron, A. V. (1982). Cohesiveness in sport groups: Interpretations and considerations. *Journal of Sport Psychology*, 4, 123–138. <https://doi.org/10.1123/jsp.4.2.123>
- Council of the European Union. (2004). 2618th Council Meeting. *Brussels*, 19(11), 2004. Kasutatud 27.05.2025, https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf
- Eesti Uuringukeskus. (2022). *Avalik arvamus riigikaitsest 2022*. Kasutatud 25.11.2024, https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_mai_2022.pdf

- Eesti Uuringukeskus. (2023). *Avalik arvamus riigikaitsest 2023*. Kasutatud 25.11.2024, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_kevad_2023.pdf
- Eesti Uuringukeskus. (2024). *Avalik arvamus riigikaitsest 2024*. Kasutatud 25.11.2024, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_mai_2024.pdf
- Esko, K. (2023). Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud. *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023*. Kasutatud 26.05.2025, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-04/EIM%202023%20aruanne.pdf>
- Foucault, M. (1975). *Valvata ja karistada: Vangla süünd*. Tartu: Ilmamaa.
- Gibson, M. A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human development*, 44(1), 19-23. Kasutatud 26.12.2024, <https://www.jstor.org/stable/26763493>
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press. Kasutatud 11.03.2025 https://ia601408.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.118948/2015.118948.Assimilation-In-American-Life_text.pdf
- Heckmann, F. (2003). *The integration of immigrants in European societies: National differences and trends of convergence (Vol. 7)*. Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Heckmann, F. (2005). Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Kasutatud 23.12.2024, <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/19295>
- Hogg, M. A. (1992). *The social psychology of group cohesiveness: From attraction to social identity*. New York: New York University Press.
- Kaitseväe akadeemia. (i.a.). *Riigikaitse inimvara kompleksuuring kaitseväes*. Vaadatud 29.10.2024, <https://www.kvak.ee/kompleksuuring/>
- Kivirähk, J. (2023). Vene emakeelega ajateenijate hoiakud riigikaitse ja ajateenistuse suhtes. K. Kasearu ja A. Saumets (toim), *Ajateenijate ootused ja hoiakud teenistuse ja riigikaitse suhtes: 2021-2022. aasta kompleksuuringu tulemused* (lk 56–75). Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.

Kopõtin, I. (2021). Eesti sõjavägi kui rahvusarmee. M. Orav (toim), *Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani* (133-143). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lauristin, M. (2023). Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet. *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring* 2023. Kasutatud 06.12.2024, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-04/EIM%202023%20aruanne.pdf>

Leppik, M. ja Vihalemm, T. (2015). The paradox of national language acquisition: Russian speakers' labor market positions in Estonia. *Journal of Baltic Studies*, 46(4), 471-496. DOI:10.1080/01629778.2015.1105833

Liebkind, K. (2003). Acculturation. In *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes* (eds R. Brown and S.L. Gaertner). <https://doi.org/10.1002/9780470693421.ch19>

Lill, H. (2021a). Riigikaitsepoliitika kujunemine. M. Orav (toim), *Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani* (569-600). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lill, H. (2021b). Kaitseväge taasloomine ja areng. M. Orav (toim), *Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani* (601-617). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lillemäe, E., Kasearu, K., & Ben-Ari, E. (2023). Conscription and social transformations: Estonia between security needs and social expectations. *Journal of Baltic Studies*, 55(2), 251–270. <https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2212914>

Lindemann, K. ja Kogan, I. (2013). The role of language resources in labour market entry: Comparing Estonia and Ukraine. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(1), 105-123. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.711050>

Maj, D. (2023). Together or Apart? The Russian-Speaking Minority in Estonia and Its (Dis) Integration into Society after 1991. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K–Politologia*, 30(2), 33-51. Kasutatud 04.12.2024, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1227339>

Manca, A.R. (2014). Social Cohesion. A.C. Michalos (toim), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2739

- Nimmerfeldt, G., Schulze, J. ja Taru, M. (2011). The relationship between integration dimensions among second generation Russians in Estonia. *Studies of Transition states and Societies*, 3(1). Kasutatud 13.08.2024: <https://www.researchgate.net/publication/274552879>
- Oliver, L. W., Harman, J., Hoover, E., Hayes, S. M. ja Pandhi, N. A. (1999). A quantitative integration of the military cohesion literature. *Military Psychology*, 11(1), 57-83. https://doi.org/10.1207/s15327876mp1101_4
- Paterniti, D. A. (2000). The Micropolitics of Identity in Adverse Circumstance: A Study of Identity Making in a Total Institution. *Journal of Contemporary Ethnography*, 29(1), 93-119. <https://doi.org/10.1177/089124100129023837>
- Phinney, J.S., Horenczyk, G., Liebkind, K. ja Vedder, P. (2001), Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493-510. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00225>
- Poutvaara, P. ja Wagener, A. (2007). Conscription: economic costs and political allure. *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1). <https://doi.org/10.15355/2.1.6>
- Redfield, R., Linton, R. ja Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149–152. Kasutatud 26.03.2025, <http://www.jstor.org/stable/662563>
- Roccas, S. ja Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and social psychology review*, 6(2), 88-106. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0602_01
- Sazonov, V. (2024). *Pax Russica* and Kremlin's Influence Activity: Russian Strategic Narratives and Propaganda Disseminated for Estonian Audience. *Public Diplomacy: Education of the society on disinformation: Poland, Lithuania, Latvia and Estonia*, 71-100.
- Shils, E. A. ja Janowitz, M. (1948). Cohesion and disintegration in the Wehrmacht in World War II. *Public opinion quarterly*, 12(2), 280-315. <https://doi.org/10.1086/265951>
- Siebold, G. L. (1996). Small unit dynamics: Leadership, cohesion, motivation, and morale. *Reserve component soldiers as peacekeepers*, 237-286. Kasutatud 03.12.2024, <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=4JcUUM9xgJAC&oi=fnd&pg=PA237&dq=Small+u>

[nit+dynamics:+Leadership,+cohesion,+motivation,+and+morale&ots=3BUO9WovUp&sig=TLbmgIGqVbhEb5412S5VLuBZiQg](#)

Siebold, G. L. (2011). Key questions and challenges to the standard model of military group cohesion. *Armed Forces & Society*, 37(3), 448-468. <http://dx.doi.org/10.1177/0095327X11398451>

Siebold, G. L. (2012). The science of military cohesion. *The science of unit cohesion—its characteristics and impacts*, 45-64. Kasutatud 02.12.2024, <https://core.ac.uk/download/pdf/39946735.pdf#page=46>

Simon, B. ja Trötschel, R. (2008). *Self and social identity. Introduction to social psychology: A European perspective*, 88-110. Kasutatud 15.04.2025, <https://www.blackwellpublishing.com/content/hewstonesocialpsychology/chapters/chapter5.pdf>

Statistikaamet. (14.05.2024). *Eesti rahvaarv kasvab ukrainlaste sisserände arvelt*. Kasutatud 06.12.2024, <https://www.stat.ee/et/uudised/eesti-rahvaarv-kasvab-ukrainlaste-sisserande-arvelt>

Statistikaamet. (2024). *Rahvaarv*. Kasutatud 06.12.2024, <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvaarv>

Seppel, K. (2023). Keeleoskus ja keelekasutus. *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023*. Kasutatud 06.12.2024, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-04/EIM%202023%20aruanne.pdf>

Taagepera, R. (1992). Ethnic relations in Estonia, 1991. *Journal of Baltic Studies*, 23(2), 121-132. <https://doi.org/10.1080/01629779100000351>

Tooding, L.-M. (2007). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Valk, Aune. (2003). Identiteet. *Isiksusepsühholoogia*. Toim: J. Allik, A. Realo, K. Konstabel. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 225 – 250.

Veebel, V. ja Ploom, I. (2018). Estonia's Comprehensive Approach to National Defence: Origins and Dilemmas. *Journal on Baltic Security* 4(2), 1–13. DOI:10.2478/jobs-2018-0007

Vetik, R. (2007). Eesti ühiskonna integratsiooniprogrammi 2008-2013 üldideoloogia kontseptuaalne põhjendamine. *Integratsiooni Sihtasutus*. Kasutatud 24.05.2025, <https://integratsioon.ee/eesti-uhiskonna-integratsiooniprogrammi-2008-2013-uldideoloogia-kontseptuaalne-pohjendamine>

Williams Jr, J. A. ja Ortega, S. T. (1990). Dimensions of ethnic assimilation: An empirical appraisal of Gordon's typology. *Sociology Department, Faculty Publications*, 9. Kasutatud 11.03.2025, <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=sociologyfacpub>

LISAD

Lisa 1

Tabel 12. Multinomiaalsete logistiliste regressioonide mudelite näitajad madala, mõõduka ja kõrge algse kohusetundest oma riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni mudelites.

Näitaja	Madal mot.	Mõõdukas mot.	Kõrge mot.
Vastajate arv (N)	3394	3348	3353
$-2 \ln L_0$	6604,37	6266,9	4518,32
$-2 \ln L$	6229,48	5854,77	4264,38
$\chi^2 (-2 \ln L)$	374,88	412,14	253,938
Vabadusastmete arv df	30	30	30
Olulisuse tõenäosus p	<,001	<,001	<,001
Coxi-Snelli Pseudo-R ²	,105	,116	,073
Nagelkerke'i Pseudo-R ²	,121	,132	,090
McFaddeni Pseudo-R ²	,055	,058	,045

Tabel 13. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Vastajad, kes hindasid ajateenistuse alguses enda kohusetundest tingitud motivatsiooni madalaks, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhte exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-1,91			
Rahulolu kogu teenistusega	0,28	1,33	1,23	1,44
Rahulolu ajateenijate suhetega	0,03	1,03	0,95	1,12
Rahulolu suhetega ülemustega	0,12	1,13	1,05	1,22
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,11	1,12	1,03	1,22
Auaste - reamees ¹	-0,09	0,92	0,77	1,09
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,16	0,85	0,71	1,02
Kutse - jaanuarikutse ²	0,04	1,05	0,81	1,34
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	0,08	1,09	0,91	1,29
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,03	0,97	0,82	1,14
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,22	1,25	1,06	1,46
Liitumine omal algatusel ⁶	0,08	1,08	0,92	1,27
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,08	0,92	0,72	1,17
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,36	0,70	0,55	0,88
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,03	1,03	0,82	1,30
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,10	0,91	0,71	1,16
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	-0,93			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,21	0,81	0,73	0,90
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,07	0,93	0,84	1,03
Rahulolu suhetega ülemustega	0,01	1,01	0,92	1,12
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,02	1,02	0,91	1,13
Auaste - reamees ¹	-0,14	0,87	0,69	1,10
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,29	0,75	0,59	0,95
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,24	0,78	0,55	1,11
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	0,40	1,50	1,19	1,88
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,35	1,42	1,14	1,77
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,23	1,26	1,02	1,55
Liitumine omal algatusel ⁶	0,05	1,072	0,866	1,326
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,12	0,89	0,62	1,28
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,49	1,63	1,19	2,23
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,30	1,35	0,97	1,88
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,24	1,27	0,91	1,77

Siin ja tabelites 14 ja 15:

¹ - Taustakategooria: Muu auaste kui reamees

² - Taustakategooria: juulikutse

³ - Taustakategooria: pigem/kindlasti mittevajalik

⁴ - Taustakategooria: pigem/kindlasti mittevajalik

⁵ - Taustakategooria: mitteoluline

⁶ - Taustakategooria: liitumine kutse alusel

⁷ - Taustakategooria: aastakäik 2023/2024

Tabel 14. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Vastajad, kes hindasid ajateenistuse alguses enda kohusetundest tingitud motivatsiooni mõõdukaks, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhe exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-2,33			
Rahulolu kogu teenistusega	0,35	1,42	1,25	1,60
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,07	0,93	0,83	1,06
Rahulolu suhetega ülemustega	0,09	1,09	0,98	1,21
Tuttavate leidmine ajateenistuses	0,09	1,10	0,97	1,24
Auaste - reamees ¹	-0,07	0,94	0,76	1,15
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,06	0,94	0,75	1,18
Kutse - jaanuarikutse ²	0,06	1,06	0,78	1,46
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,07	0,93	0,70	1,25
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,11	1,11	0,87	1,42
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,16	1,17	0,92	1,50
Liitumine omal algatusel ⁶	0,08	1,09	0,90	1,32
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,33	0,72	0,54	0,97
Aastakäik 2020/21 ⁷	-0,35	0,71	0,53	0,93
Aastakäik 2021/22 ⁷	-0,33	0,72	0,54	0,95
Aastakäik 2022/23 ⁷	-0,46	0,63	0,48	0,84
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	1,82			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,43	0,65	0,60	0,71
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,02	0,98	0,89	1,08
Rahulolu suhetega ülemustega	-0,05	0,95	0,88	1,03
Tuttavate leidmine ajateenistuses	-0,09	0,92	0,84	1,01
Auaste - reamees ¹	0,09	1,09	0,92	1,30
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,09	0,91	0,76	1,10
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,28	0,76	0,57	1,01
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,13	0,88	0,70	1,10
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,07	0,93	0,77	1,13
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	0,00	1,00	0,82	1,22
Liitumine omal algatusel ⁶	0,08	1,08	0,92	1,27
Aastakäik 2019/20 ⁷	-0,15	0,86	0,66	1,13
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,17	1,19	0,93	1,50
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,19	1,21	0,95	1,54
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,05	1,05	0,83	1,34

Tabel 15. Vastajate ajateenistuse jooksul kohusetundest Eesti riigi ja rahva vastu tingitud motivatsiooni tõusu või langust ennustav multinomiaalse logistilise regressiooni mudel. (Vastajad, kes hindasid ajateenistuse alguses enda kohusetundest tingitud motivatsiooni kõrgeks, taustakategooria: motivatsioon jäi samaks)

	Kordaja <i>b</i>	Riskisuhte exp(<i>b</i>)	Riskisuhte exp(<i>b</i>) 95% usaldusvahemik	
			Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Tõusis				
Vabaliige	-2,15			
Rahulolu kogu teenistusega	0,15	1,16	0,95	1,43
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,18	0,84	0,69	1,02
Rahulolu suhetega ülemustega	0,25	1,28	1,06	1,54
Tuttavate leidmine ajateenistuses	-0,02	0,98	0,80	1,20
Auaste - reamees ¹	-0,03	0,97	0,70	1,35
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,08	0,93	0,62	1,38
Kutse - jaanuarikutse ²	0,46	1,59	0,97	2,59
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,05	0,95	0,38	2,38
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	-0,25	0,78	0,47	1,28
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	-0,12	0,89	0,53	1,48
Liitumine omal algatusel ⁶	-0,08	0,92	0,67	1,26
Aastakäik 2019/20 ⁷	0,35	1,42	0,87	2,32
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,19	1,20	0,78	1,87
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,20	1,22	0,76	1,94
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,08	1,09	0,71	1,67
Kohusetundest tulenev motivatsioon: Langes				
Vabaliige	2,52			
Rahulolu kogu teenistusega	-0,34	0,71	0,65	0,78
Rahulolu ajateenijate suhetega	-0,01	0,99	0,90	1,10
Rahulolu suhetega ülemustega	-0,11	0,90	0,82	0,97
Tuttavate leidmine ajateenistuses	-0,03	0,97	0,88	1,07
Auaste - reamees ¹	0,37	1,45	1,23	1,70
Kutse - oktoobrikutse ²	-0,09	0,91	0,76	1,11
Kutse - jaanuarikutse ²	-0,06	0,94	0,71	1,25
Kindlasti/pigem vajalik julgeoleku jaoks ³	-0,41	0,67	0,43	1,04
Kindlasti/pigem vajalik isikliku arengu jaoks ⁴	0,16	1,18	0,90	1,54
Ootus - teadmised Eestist - oluline ⁵	-0,10	0,90	0,70	1,17
Liitumine omal algatusel ⁶	-0,21	0,81	0,69	0,95
Aastakäik 2019/20 ⁷	0,18	1,19	0,92	1,55
Aastakäik 2020/21 ⁷	0,15	1,16	0,92	1,45
Aastakäik 2021/22 ⁷	0,42	1,52	1,20	1,91
Aastakäik 2022/23 ⁷	0,25	1,28	1,04	1,58

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hanna Kerstina Kartau

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti ja vene kodukeelega ajateenijate isamaaliste hoiakute võrdlus ning muutused ajateenistuses. Ülevaade ajateenijate kompleksuuringust aastatel 2019-2024“, mille juhendaja on Kairi Kasearu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hanna Kerstina Kartau

28.05.2025